

Katolički vjeronauk u srednjoj školi kao vrijednosni odgoj

Lekić, Mia

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Catholic Theology / Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:202:486520>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of The Catholic Faculty of Theology
University of Split](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

DIPLOMSKI- TEOLOŠKI STUDIJ

MIA LEKIĆ

**KATOLIČKI VJERONAUKE U SREDNJOJ ŠKOLI
KAO VRIJEDNOSNI ODGOJ**

DIPLOMSKI RAD

SPLIT 2024.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
DIPLOMSKI TEOLOŠKO-KATEHETSKE STUDIJE

MIA LEKIĆ

KATOLIČKI VJERONAUKE U SREDNJOJ ŠKOLI KAO VRIJEDNOSNI
ODGOJ

Diplomski rad

Naziv kolegija: Vjeronauk i kateheza adolescenata i mladih

Mentor: Prof. dr. sc. Jadranka Garmaz

Split, 2023.

Sadržaj

UVOD	1
1.VRIJEME ADOLESCENCIJE.....	3
1.1.Formiranje identiteta	4
1.2. Krize identiteta	6
1.3.Proces identifikacije kao hod ka samoostvarenju	9
1.4. Utjecaj čimbenika socijalizacije na adolescente.....	10
1.4.1. Obitelj	11
1.4.2. Skupina vršnjaka.....	13
1.4.3. Škola	14
1.4.4. Masovni medij i drugi izvori	15
2. VRIJEDNOSTI KAO OSNOVA ODGOJA	17
2.1. Definiranje vrijednosti	20
2.2. Krize vrijednosti.....	23
2.2.1. Pretjerani individualizam	25
2.2.2. Pretjerani kolektivism	27
2.2.3. Pretjerani liberalizam.....	28
2.3. Odgoj i obrazovanje za vrijednosti	30
3. KATOLIČKI VJERONAUKE KAO VRIJEDNOSNI ODGOJ	32
3.1. Utemeljenost katoličkog vjeronauka u javnoj školi.....	36
3.1.1. Antropološko-pedagoška utemeljenost	37
3.1.2. Teološko-eklezijalna utemeljenost.....	38
3.1.3 Povijesno-kulturna utemeljenost	39
3.1.4. Pravna utemeljenost.....	40
3.2. Odgojno-obrazovna postignuća katoličkog vjeronauka u srednjoj školi	40
3.2.1. Čovjek i svijet u Božjem naumu	43
3.2.2. Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana.....	43
3.2.3. Kršćanska ljubav i moral na djelu.....	44
3.2.4. Crkva u svijetu	45
3.3. Katolički vjeronauk u školi pred izazovima suvremenog društva i svijeta	46
ZAKLJUČAK.....	50
LITERATURA	51
IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI	Error! Bookmark not defined.

SAŽETAK

Adolescencija se definira kao razdoblje prelaska osobe iz djetinjstva u odraslu dob. Vrijeme adolescencije obilježeno je brojnim promjenama koje se događaju na tjelesnom, psihičkom, intelektualnom, društvenom te spolnom planu. U ovom razdoblju mijenja se pogled prema sebi, obitelji, prema drugima, prema institucijama i religijama. Adolescent sve više postaje svjestan sebe i svoga života te kreće na put razmišljanja i traženja smisla i svoje svrhe u svijetu. Adolescenti u ovom razdoblju sve više počinju doživljavati vlastite individualnosti i vrijednosti te dolaze do spoznaje svojih fizičkih, emocionalnih i mentalnih sposobnosti. U ovom periodu života adolescenti su izloženi različitim poticajima, informacijama i mogućnostima, ali sa siromašnom i nedovršenom formacijom oni se boje budućnosti, često razvijaju tjeskobu i različite strahove. Izlaz iz tih stanja adolescenti traže na različite načine i u različitim skupinama. Najveći izazov adolescencije upravo je formiranje i izgradnja identiteta. S obzirom na pluralno društvo, mnoge socijalne čimbenike koji okružuju mlade (obitelj, škola, vršnjaci, mediji...) potrebno je da roditelji, a i svi ostali odgojitelji pomognu mladoj osobi u izgradnji identiteta preko usvajanja vrijednosti i stvaranja životnog plana u evanđeoskoj perspektivi. Vidljivo je danas na društvenom planu da su prave vrijednosti poput altruizma, emocionalne osjetljivosti prema drugima, tolerancije, solidarnosti i učinkovite komunikacije sve više u krizi te da su zastupljene materijalne vrijednosti profita i moći. Radi toga i mladi, ukoliko prihvate takav smjer razvoja, mogu biti sve više materijalistički i individualno okrenuti životu. Zato je važno da oni koji su pozvani na odgoj izobrazbu mladih ljudi sudjeluju u formiranju adolescenata, što podrazumijeva usađivanje vrijednosti kao što su poštenje, iskrenost, altruizam i ljubav prema svakom čovjeku. Pri usvajanju pravih vrijednosti i zdravom formiranju svog identiteta adolescentima pomaže Katolički vjeronauk kojem je vrijednosna svrha upravo u tome da mladi stječu svijest o samima sebi, svom dostojanstvu i svom pozivu koja proizlazi iz dostojanstva djece Božje.

Ključne riječi: adolescencija, identitet, identifikacija, vrijednosti, Katolički vjeronauk

UVOD

Adolescencija je vrijeme prelaska pojedinca iz faze djetinjstva u fazu odrasle dobi. Adolescent počinje shvaćati da on kao osoba nije više povjerena na brzi drugima, nego da je on sad taj koji svoj život uzima u svoje ruke te gradi vlastite stavove i vrijednosti. Adolescencija obuhvaća životnu dob od 14. do 20. godina kod adolescenata, a u adolescentica od 12. do 18. godina. Adolescencija je jedno od najosjetljivijih perioda u životu mladog čovjeka jer ga dovodi pred brojne izazove fiziološke, psihološke i socijalne naravi.

Adolescent počinje na drugačiji način postavljati temeljna životna pitanja nego što je to činio do tad. On želi otkriti tko je on zapravo, što zapravo želi i što uglavnom očekuje od života i počinje razmišljati o smislu vlastitog života. Vrijeme adolescencije savršeno je vrijeme u kojem dolazi do formiranja karaktera čije oblikovanje započinje još u djetinjstvu, a završava se i stabilizira upravo u adolescenciji.

Stoga s obzirom na važnost ovog perioda života u prvom poglavlju ovoga rada bavimo se upravo razdobljem adolescencije, definirajući i obrazlažući njene karakteristike. Za ovo razdoblje usko je vezana izgradnja i formiranje identiteta te ćemo svrnuti pogled na neke njegove glavne karakteristike te na važnost izgradnje zdravog i stabilnog identiteta nasuprot difuznog.

Dotaknut ćemo se i nekih kriza identiteta koje se mogu javiti tijekom formacije osobe. Na samom kraju prvog dijela donosimo i neke važne čimbenike u životu svakog pojedinca koji imaju izniman utjecaj na njegovu formaciju i daljnje bivstvovanje u ovom svijetu.

U drugom dijelu bavit ćemo se vrijednostima kao jednim od osnova samog odgoja jer služe u razlučivanju obrazaca ponašanja koja su osobno ili društveno prihvatljivija od suprotnih obrazaca ponašanja. Radi toga ćemo samo u skici predstaviti dva sociološka koncepta o vrijednostima: Inglehart i Schwartz koncept i pet elemenata potrebnih za razumijevanje vrijednosti. Predstaviti ćemo i neke temeljne kršćanske vrijednosti koje oblikuju čovjekovu egzistenciju i omogućuju mu da nadvlada vlastiti egoizam i sebe prepozna u svjetlu Isusa Krista koji je temelj i svrha svakog životnog puta.

Nakon toga predstaviti ćemo krize vrijednosti koje su danas najzastupljenije i koje dovode do udaljavanja čovjeka kao slike Božje, a to su u prvom redu individualizam, kolektivism te liberalizam.

Na kraju drugog dijela istaknut ćemo važnost odgoja i obrazovanja za vrijednosti, te važnost uključivanja svih koji su pozvani na odgoj mladih da svojim znanjem i vještinama odgajaju mlade ljude za ispravne životne vrijednosti koje će pridonositi boljem i učinkovitijem društvu.

U trećem i posljednjem dijelu ovoga rada bavimo se vjeronaukom u srednjoj školi kao vrijednosnom odgoju s obzirom da srednja škola upravo prati vrijeme adolescencije te ćemo predstaviti koje vrijednosti vjeronauk kao predmet zagovara i na koji način želi mlade ljude odgojiti i pripremiti na život s obzirom da on u sebi reflektira kršćanski moral i vrijednosni sustav.

Zatim ćemo predstaviti na kojim je to utemeljenostima katolički vjeronauk našao svoje mjesto u javnoj školi te što karakterizira te utemeljenosti. Nakon toga osvrnut ćemo se na odgojno-obrazovne ciljeve katoličkog vjeronauka u srednjoj školi, ukratko ćemo opisati svaku od domena koje obuhvaćaju vjeronauk u srednjoj školi.

Na kraju trećeg dijela vidjet ćemo koji su to izazovi i poteškoće s kojima se vjeronauk nosi u suvremenom svijetu.

1. VRIJEME ADOLESCENCIJE

Adolescencija kao jedna od stanica kroz koju svaka osoba prolazi obuhvaća razdoblje prelaska osobe iz djetinjstva u odraslu dob, prilikom čega se događaju mnoge promjene na svim razinama. Promjene koje ovo vrijeme obuhvaća su prije svega tjelesne, psihičke, intelektualne, osjećajno-spolne, društvene i duhovne naravi. Ovo razdoblje adolescencije još se naziva i „tranzicijsko“ vrijeme i kao takvo ono je označeno raznim poremećajima i napetostima. Termin „adolescencija“ potječe od latinskog glagola „adolescere“ što znači odrasti, te odatle seže termin „adolescent“ koji je particip prezenta toga glagola, a označava „onoga koji raste“. Adolescencija obuhvaća životnu dob od 14. do 20. godina kod adolescenata, a u adolescentica od 12. do 18. godina. Rječnik psihologije pod pojmom adolescencije podrazumijeva životno razdoblje pojedinca između djetinjstva i odrasle dobi. Psiholozi ga najčešće smještaju između 14. i 17.-19. godina¹.

Ovo vrijeme podjednako je osjetljivo kako za dječake, tako i djevojčice. U njima bujaju brojne fiziološke, psihološke i socijalne promjene i upravo zbog njih događaju se krizna razdoblja u različitom intenzitetu. Fiziološke promjene koje se događaju u ovom razdoblju za rezultat imaju formiranje identiteta i intelektualne zrelosti. Da bi što bolje mogli shvatiti ovo uzbudljivo razdoblje potrebno ga je sagledati iz prizme prethodnog životnog razdoblja, odnosno puberteta. S obzirom da je adolescencija razdoblje u kojem pojedinac kroz proces socijalizacije i integracije ulazi u društvene strukture, treba obratiti pažnju o svim kulturnim i sociološkim čimbenicima koji ga okružuju. Antropolozi naglašavaju da je adolescencija kulturni fenomen. Već je samo vrijeme predadolescencije krizni period za svakog adolescenta te je usko povezan s traganjem novog identiteta i ostvarivanja samog psihološkog identiteta, dok za društveni identitet važi da je on sadržajni proces adolescencije, ali i razvojna dimenzija koja traje cijeli život s obzirom da je društvo fleksibilna okolina koja svakodnevno mijenja svoje obzore i stajališta te time utječe na mlade te stvara napetosti koje onda uzrokuju konflikte situacije koje odgajaju takve mlade ljude kojima je odstupanje od „normalnog“ prirodno ponašanje. Temeljne potrebe u adolescentskom životu su: intimnost, seksualnost i sigurnost.² Vrijeme kada počinje, a kada završava adolescencija prilično je neodređeno i u sebi fluidno odnosno promjenjivo je i podložno raznim okolinskim utjecajima. Tako recimo u visokorazvijenim društvima možemo uočiti preuranjeno dozrijevanje, a usko s tim i povezanu preuranjenu krizu puberteta.

¹ Usp. Marjan Ninčević, *Izgradnja adolescentskog identiteta u današnje vrijeme*, *Odgojne znanosti*, 38 (2009.) 1, 119-120.

² Usp. S. Valentina Blaženka Mandarić, *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2000., 66-67.

Preuranjeni pubertet izazvan je erotskim porukama reklamiranih programa, internetom, spotovima, televizijom, novinama i filmovima.

Razdoblje adolescencije obilježeno je stalnim rastom i velikim promjenama koje zahvaćaju sve dimenzije adolescenata, a jedno od osnovnih obilježja upravo je suočavanje s novostima. U ovoj fazi mijenja se pogled na vrijednosti i odnos adolescenata prema njima, razvijaju se spoznajne sposobnosti, odnosno događa se prijelaz s konkretno-logičkog na formalno-logično zaključivanje. U ovoj fazi mijenja se i odnos s obitelji, religijom, institucijama, mijenjaju se i poimanja odgovornosti. Adolescent počinje na drugačiji način postavljati temeljna životna pitanja nego što je to činio do tad. On želi otkriti tko je on zapravo, što zapravo želi i što uglavnom očekuje od života i počinje razmišljati o smislu vlastitog života. Vrijeme adolescencije savršeno je vrijeme u kojem dolazi do formiranja karaktera čije oblikovanje započinje još u djetinjstvu, a završava se i stabilizira upravo u adolescenciji. U ovo razdoblje spada također i uporaba „zaštitnih mehanizama“ koji su svojstveni upravo tom životnom razdoblju: asketizam, intelektualizacija, odmak, što često dovodi i do određene tendencije prema asocijalnom ponašanju. Karakteristika adolescenata je svakako i snažnije izražavanje emocija: srdžbe, radosti, iznenađenja, tuge, srama itd. Najkarakterističnija je svakako brzina kojom se emocije izmjenjuju, kao i brzina kojom jedna emocija zamjenjuje drugu. Karakteristike adolescencije dijelimo na pozitivne karakteristike: velikodušnost, spontanost, iskrenost, neposrednost, izravnost, marljivost, istinoljubivost, sposobnost apstraktnog mišljenja, sposobnost odgovara na razvojne zadaće i negativne karakteristike: slaba sposobnost naprežanja, nestabilnost, podložnost utjecajima i znatna ovisnost o uvjetovanostima izvanjskog svijeta te tendencija egocentričnosti.³

1.1. Formiranje identiteta

„Pojam identitet u psihologiji označava doživljaj vlastitoga „ja“, pojam kojeg pojedinac ima o samome sebi i konstituiranom postojanju vlastite ličnosti čije se bitne karakteristike ne mijenjaju s obzirom na vrijeme, mjesto ili situaciju u kojoj se nalazi.“⁴ Identitet kao takav na sebi svojstven način u sebi sadrži pitanja o usklađenosti, kontinuitetu i izvornosti. On odgovara na sljedeća pitanja: tko sam ja, za sebe i za druge? (pitanje usklađenosti kojim osoba želi otkriti

³ Usp. Marjan Ninčević, *Izgradnja adolescentskog identiteta u današnje vrijeme*, *Odgojne znanosti*, 38 (2009.) 1, 121-123.

⁴ *Psihologijski rječnik*, Prosvjeta, Zagreb 1992., s.v. „identitet“

svoje ciljeve, trenutnu situaciju u kojoj se nalazi i koji je njen iskonski put te iz toga doći do uvida kako okolina na nju gleda); kakav sam postao, tko sam ja danas? (pitanje kontinuiteta koji osobi pomaže da uvidi da li je njen put i smjer kojim ide ispravan te je li taj put okolini prihvatljiv); tko sam stvarno ja, mogu li to i pokazati? (pitanje izvornosti osoba kroz ovo pitanje preispituje svoju autentičnost i sposobnost izražavanja sebe kao individue)⁵.

Osobni identitet obuhvaća trostruku sintezu integracije: odnos uma i tijela dovodi do prostorne integracije, odnos prošlosti-sadašnjosti-budućnosti dovodi do vremenske integracije, dok odnos između vlastitog ja i obitelji, odnosno skupine dovodi do društvene integracije. Za adolescenta važnost se sastoji u tome da je on u mogućnosti razviti svijest o samome sebi koja će mu biti od pomoć da uspostavlja odnos s drugima, a da pritom ne bude izložen gubitku samoga sebe.⁶

Znanosti poput psihologije i sociologije, sve više prestaju identitet gledati kao „status“ odnosno kao nešto konstantno i nepromjenjivo. Identitet kao takav postaje mobilan, reprogramiran pojam, on je u sebi fluidan i lomljiv. U njemu se javljaju dva aspekta: stanje i proces! Izgradnja identiteta je trajan, cjeloživotni proces. Socijalni psiholog Heiner Keupp tvrdi da ljudi uvijek i stalno u svakom trenutku izgrađuju identitet bilo svjesno ili nesvjesno, ali da to rade uglavnom nesvjesno. Keupp razlikuje tri razine izgradnje identiteta. Prva razina jest razina situacijskog razvrstavanje, to se odnosi na svaki mali trenutak kojim se svakodnevno susrećemo i svakodnevne odluke kojima se izlažemo tijekom dana u susretu s ljudima. Druga je razina parcijalnog identiteta, koja obuhvaća mnogo različitih uloga u kojima se nalazimo svaki dan (kao žena ili muškarac, kao kćer ili sin, kao brat ili sestra, zastupanje određenog političkog ili društvenog stava, ponašanje u slobodno vrijeme). Treća razina je razina meta identiteta, gdje dolazi do susretanja dominantnih parcijalnih identiteta, to su neke uloge koje se javljaju u određenom trenutku života i tada dolaze do izražaja (osnivanje obitelji i dobivanje djeteta pa dolazi do nove uloge majke ili oca i ta će uloga dugo dominirati u našem životu).

U formiranju samog identiteta postoje važne osobne biografske priče, ono što je posebno važno svakom pojedincu u njegovom životu. Tu je i vrlo važan i „osjećaj identiteta“, koji se odnosi na stav čovjeka prema sebi, osjećaj koji posjedujemo u odnosu prema samome sebi. Tako recimo izvana sve može izgledati sjajno, a unutar sebe smo slabi i slomljivi. To je i

⁵ Usp. Jadranka Garmaz, Hans Mendl, *Kroz vatru i vodu: Kateheza i religiozni odgoj adolescenata i mladih u suvremenom svijetu*, Katolička izdavačka kuća i časopis Crkva u svijetu, Split, 2023., 13

⁶ Usp. Marjan Ninčević, *Izgradnja adolescentskog identiteta u današnje vrijeme*, *Odgojne znanosti*, 38 (2009.) 1, 128.

najčešće povezano s načinom na koji reagiramo u svakodnevnom životu. Prema skici identiteta koji je izradio Heiner Kuppe tzv. patchwork identitet, postoje dva cilja društvenog identiteta: priznanje i integracija i oba su od izuzetne važnosti za vrijeme adolescencije. Priznanje kao takvo je za čovjeka važno bilo da se odnosi na ono koje dobiva izvana ili na samovrednovanje, jer se čovjek razvija putem osjećaja koje dobiva kao odgovor iz svojeg društvenog ambijenta. Integracija je s druge strane osjećaj pripadnosti određenim skupinama. Skupina je važno mjesto jer kroz nju pojedinac stječe priznanje, gdje se dogovaraju zajedničke vrijednosti, stavovi i mjerila. Kognitivni cilj identiteta izražava se preko odanosti izvornoj odluci ili nekom važnom projektu, određenim vrijednostima i zajednici.

Emocionalni ciljevi identiteta jesu samopoštovanje i samoučinkovitost. Samopoštovanje izrasta iz toga da naše djelovanje, komunikacija i odnosi imaju harmoniju sa unutarnjim osjećajem da ljudsko biće ima samopoštovanje. Samoučinkovitost se odnosi na to da osoba dobije priznanje izvana, da osoba shvati da je njezina posvećenost i usmjerenost određenoj stvari, projektu potvrdno primljena i vrednovana. Iz svega ovoga vidimo da se identitet shvaća kao jedan proces stalnog rasta i sazrijevanja i u tom procesu važno je da osoba može ojačati i razviti unutarnju koherentnost i kontinuitet u vlastitom životu te tako izgradnja identiteta pridonosi izgradnji unutarnjeg i vanjskog svijeta pojedinca. Koliko je važan osjećaj „vlastitog ja“, jednako tako za svaku mladu osobu od iznimne je važnosti i da se osjeti poštovanom i potvrđenom od strane okoline kako bi njen identitet mogao biti ispravno formiran.⁷

1.2. Krize identiteta

Razvojni psiholog Erikson 40-ih i 50-ih godina prošlog stoljeća tvrdi da se psihosocijalni put razvoja čovjeka sastoji od osam kriza. Peta kriza jest kriza identiteta koja se ujedno smatra i ključnim izazovom u adolescenciji. Erikson ističe da je to jedna od ključnih zadaća adolescencije da kod osobe prevlada jasnoća nad ideologijom, da je uspostavljen njegov odnos u prvom redu s obitelji i da je jasan njegov posao. Ako je u tim pitanjima čovjek sebi jasan, tad je pozitivno ostvario identitet, a ukoliko nije on također ima identitet, ali difuzan.

⁷ Usp. Jadranka Garmaz, Hans Mendl, *Kroz vatru i vodu: Kateheza i religiozni odgoj adolescenata i mladih u suvremenom svijetu*, Katolička izdavačka kuća i časopis Crkva u svijetu, Split, 2023, 14-17.

Stoga možemo reći kako je zadaća adolescenata razvijanje koherentnog identiteta te svladavanje difuznog.⁸

Na temelju toga možemo razlučivati sljedeću tipologiju adolescenata u smislu njihova suočavanja s problemom identiteta:

-difuzija identiteta: obuhvaća one adolescente koji u nekom određenom području nemaju precizno usmjerenje niti ga traže.

-fiksiranje identiteta: adolescenti koji imaju određeno usmjerenje, ali njega slobodno odabrali, zbog nedostatka alternative, ili im ga je netko nametnuo.

-moratorij identiteta: oni adolescenti koji aktivno ne traže odrednicu ili zaposlenje i koji prolaze razdoblje nedoumica i neodlučnosti zbog čega se nikad ni o čemu ne izjašnjavaju.

-ostvarenje identiteta: obuhvaća onu skupinu adolescenata koji su nakon faze moratorija donijeli odluku i nastoje je ostvariti.⁹

Dakle osim fizičkih promjena koje se javljaju u adolescenciji, uviđamo i one psihološke naravi i upravo zato ovo vrijeme označeno je kao „kriza identiteta. Promjenu vlastitog tijela adolescent doživljava na dramatičan način, to je za njega na jedan način razbijanje cjelovitosti osobe. Radi se zapravo o događaju koji možemo nazvati raskol između „srca i tijela“. Tjelesne promjene i njene nepravilnosti razlog su brojnih nesigurnosti i prenaplašene brige za tijelo. U vremenu tjelesnih promjena dolazi i do definiranja vlastitog seksualnog identiteta koji je od iznimne važnosti jer je za normalan razvoj važno da adolescent sebe prihvati i prepozna u vlastitoj seksualnosti. Tjelesne promjene dovode i do promjena na društvenom planu jer adolescent uočava da ga drugi više ne doživljavaju kao dijete te to od njega zahtjeva promjenu svog dosadašnjeg ponašanja i prihvaćanja novog statusa u društvu. Promjene koje se događaju u pubertetu odražavaju se i na moralni razvoj adolescenta. On u sebi osjeća raskol između fizičke zrelosti i socio-psihološke nezrelosti. U djetinjstvu moralni svijet oblikuje se pod utjecajem obitelji i društva, a u adolescenciji događa se raskorak od morala zakona na moral savjesti, odnosno prelazi se s morala izvana na moral osobne odgovornosti. Mnogi stručnjaci danas naglašavaju kako mladi nisu u stanju zahvatiti životnu zbilju u cjelini. Sociolozi to povezuju s

⁸ Usp. Isto, 13.

⁹ Usp. Marjan Ninčević, *Izgradnja adolescentskog identiteta u današnje vrijeme*, *Odgojne znanosti*, 38 (2009.) 1, 129.

njihovom usmjerenosti na sadašnji trenutak. Moglo bi se reći da današnji mladi žive na neki način „od danas do sutra“ i sve manje uzimaju u obzir svoju budućnost.

U ponašanju adolescenata tako uočavamo dva modela ponašanja: subjektivizam i samoostvarenje. Adolescenti su često u sebi frustrirani jer su u nemogućnosti postići idealno „ja“. Što se tiče moralnog opredjeljenja adolescenata ne može se reći da oni odbacuju moralni zakon i da žele život bez pravila, ali je uočljivo da kod njih prevladava jedna vrsta subjektivizma kojim prosuđuju dobro i zlo. Uzrok moralne krize krije se u tome što postoji neslaganje između fiziološke zrelosti i moralne nezrelosti. Adolescent još nije u mogućnosti kontrolirati svoje „ja“, seksualne nagone te intenzivne osjećaje. Oni su svjesni što je dobro, a što zlo, ali za većinu njih osjećaj vlastite odgovornosti ne postoji. Moralna kriza adolescenata nije pitanje koje se tiče samo njih, nego je to ujedno i ogledalo sveopće krize društva. U današnjem materijalističkom i hedonističkom svijetu i društvu vlada zakon koristoljublja i popustljivosti. Današnje društvo nije takvo da adolescentima pruži čvrsto uporište u prihvaćanju čvrstih kriterija vrijednosti. Sve ovo dovodi do još jedne krize identiteta, a to je religiozna kriza. Adolescent u ovom razdoblju kritički stavlja sve u pitanje pa tako i samu religioznost. Religioznost predadolescenata uvjetovana je mnogim vanjskim čimbenicima kao što su obitelj, skupina vršnjaka, kultura, tradicija kojoj pripadaju i dr. koji su ujedno i temeljni čimbenici u formiranju religioznog identiteta. Brojna istraživanja pokazuju da za mnoge adolescente religija nije vrednota u sebi nego je onoliko vrijedna koliko može dati odgovore na pitanja o smislu života. Mnogi religioznu krizu povezuju sa psihološkim stanjem adolescenata jer se u tom razdoblju adolescent suprotstavlja svakom autoritetu, osobito ako on blokira put do ostvarenja potpune emancipacije. Na taj način odbacivanje vjerske prakse postaje za njih put do slobode i samoostvarenja. Iz ovoga vidimo kako je religiozna kriza nužna kako bi se od primljene vjere došlo do poosobljene vjere. U vremenu adolescencije integracija vjere i života dogodit će se tek onda kada adolescent ne bude na vjeru gledao samo kao jednu od ponuđenih ideologija nego kao životnu opciju za koju se slobodno i svjesno opredjeljuje. On sam mora znati staviti vjeru u službu vlastitog rasta i izgradnje identiteta. ¹⁰

¹⁰Usp. S. Valentina Blaženka Mandarić, *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2000., 73-77.

1.3. Proces identifikacije kao hod ka samoostvarenju

Mnogi psiholozi ključnu ulogu u izgradnji identiteta vide u procesu "identifikacije" koju definiraju kao niz procesa koji dovode subjekta ili do prihvaćanja aspekata osobnosti druge osobe ili do prihvaćanja i stvaranja vrijednosti koje ta osoba zagovara. Treba naglasiti da iako su identitet i identifikacija dvije blisko povezane stvarnosti, ipak ih je potrebno jasno razlikovati. Iako identitet obuhvaća osobu u cjelini, identifikacija je uvijek djelomičan proces. Identitet, s druge strane, odgovara na pitanje "Tko sam ja?" Naprotiv, identifikacija odgovara na pitanje: "Kako sam?" Identifikacija počinje usklađivanjem vlastitog "ja" s odabranim modelom usvajanjem vrijednosti, stavova i životnih odluka te stoga uključuje i ponašanje. Odnos koji postoji između identiteta i identifikacije zbroj je identifikacija koje je objekt prevladao i integrirao u svoje sazrijevanje ličnosti. U osnovi postoje tri načina identificiranja mladih ljudi:

1. Prvi se odnosi na heroja ili važnu osobu u kojoj mlada osoba vidi uzor koji treba slijediti.
2. Druga je identifikacija s prijateljem, koju adolescent idealizira upravo zbog onih osobina koje ne prepoznaje u sebi.
3. Treći tip je grupna identifikacija, koja pomaže adolescentu da usvoji društvene i transcendentne norme i vrijednosti.

Prijelaz s jedne identifikacije na drugu vodi mladu osobu sve realnijem i pozitivnijem samoodređenju; stvaranje identiteta počinje tamo gdje prestaje svrha identifikacije. Buduće vodstvo ovisi o stabilnosti prijašnjih identifikacija i njihovoj novoj sintezi. Samodefiniranje je drugi temeljni proces formiranja identiteta i odvija se kroz tri međusobno povezana procesa: percepciju osobnih promjena, osobnu svijest da se nečija osobnost mijenja, redefiniranje sebe kao sustava i vrednovanje stvarnosti i realnosti druge su dvije druge dimenzije ovog procesa. Znakovi izgrađenog identiteta, odnosno zadovoljavajućeg razvoja su smireno i bezbrižno prihvaćanje svih navedenih aspekata kao i s

Sposobnost pokretanja inicijativa na svim područjima. Realizam i entuzijazam u izvršavanju zadataka, kao i hrabrost i čvrstina pred neizbježnim životnim poteškoćama.¹¹

Situacija mladih može prikazati dva tipa mladih ljudi: samostrukturiran tip, svjestan vlastite povijesti, aktivan, kreativan, s individualnom životnom pričom, dinamičan, otvoren, sa

¹¹ Usp. Marjan Ninčević, *Izgradnja adolescentskog identiteta u današnje vrijeme*, *Odgojne znanosti*, 38 (2009.) 1, 131-133.

stabilnim odnosom između slobodnog vremena i rada. Druga je tipologija heterostrukturalna, koja nije prilagodila svoj egzistencijalni projekt, dominira potreba za sigurnošću, privatna sfera života je u kontrastu s javnom, a odnos rada i slobodnog vremena nije diferenciran. U oba slučaja uočava se usmjerenost na specifične ciljeve, što pokazuje da se mladi više ne vode prometejskim vrijednostima, već imaju ciljeve koji su im nadohvat ruke i koje treba odmah ostvariti.¹² Iz navedenog možemo zaključiti da je sazrijevanje živog organizma dugotrajan proces s brzim tempom razvoja i rasta. Na putu od identifikacije do samospoznaje prolazi kroz različite faze rasta i razvoja kako bi sazrijela i donijela plod. Dok je rast vrijednosno, jednodimenzionalno povećanje obujma, razvoj znači višedimenzionalno, kontinuirano, skladno i kvalitativno kretanje naprijed. Ljudski razvoj i ponašanje razvijaju se u interakciji dobi (nasljeđe) i okoline (odgoj). Treba imati na umu da sve faze samospoznaje tinejdžera, ako se odvijaju normalno, dovode do zrelosti tijela.¹³

1.4. Utjecaj čimbenika socijalizacije na adolescente

Socijalizacija je vrsta procesa kroz koji se norme, vrijednosti, stavovi i ponašanja zajednički prenose na nove članove zajednice. Svrha socijalizacije je obrazovati i pripremiti pojedinca za odgovarajuću ulogu u društvu. Prema Lewinu, socijalizacija se shvaća kao funkcioniranje ili interakcija između pojedinca i okoline, a u tom odnosu adolescenta i okoline koja ga okružuje, adolescent je psihološki i sociološki potisnut. Lewin razlikuje primarnu i sekundarnu socijalizaciju. Prva se javlja samo u obitelji, gdje roditelji oblikuju određenu društvenu stvarnost koju dijete prihvaća kao objektivnu stvarnost zahvaljujući snažnim emocionalnim vezama koje određuju autentičan odnos s roditeljima. Sekundarna socijalizacija odvija se kroz sve druge kontakte sa društvenim institucijama, a posebno školom. U suvremenom društvu socijalizaciju mladih karakteriziraju brojne poteškoće, budući da su mladi postali moderni „nomadi“ i proživljavaju potpuno novu vrstu „nomadizma“ u intelektualnom, emocionalnom i duhovnom smislu. Tržišni sustav, mogućnost putovanja i utjecaj medija otvaraju im vrata, a time i brojne prilike za otkrivanje različitih stilova života. Dodamo li tome golemi utjecaj dominantnih zapadnih kultura, posebice američke, poteškoće postaju još veće.

¹² Usp. Ante Pavlović, *Putovima vjerskog odgoja*, Crkva na kamenu, Mostar, 2005., 58.

¹³ Usp. Isto, 58.

Zbog velikog utjecaja kulturnog pluralizma danas sve više govorimo o krizi temeljnih obrazovnih utjecaja na svim razinama.¹⁴ Potreba za identitetom u psihološkom smislu tradicionalni je problem mladih i svih generacija. Drugi problem je složeno društvo u kojem se nalaze i u kojem traže svoj društveni identitet. Društveni identitet izvorno je oblikovan pravilima, normama i vrijednostima društvenog sustava. Kako se višestruki sustavi, posebice sustavi vrijednosti, brzo razvijaju, izbor između različitih opcija raste s njima. Stoga procesi individualnog i autonomnog izbora igraju važniju ulogu u razvoju identiteta od prijenosa i nametanja određenih društvenih modela ponašanja.¹⁵

1.4.1. Obitelj

Svaka odgojno-obrazovna ustanova ima svoju specifičnu i nezamjenjivu ulogu u procesu socijalizacije. U tom procesu obitelj se smatra primarnom jer se u njoj odvija primarna socijalizacija. To se posebno odnosi na prve godine života, kada je dijete vezano isključivo za obiteljsko okruženje, jer u njemu pojedinac zadovoljava svoje primarne potrebe. Kada govorimo o socijalizaciji, pitamo se u kojoj je mjeri obitelj sposobna podržati adolescenta u formiranju identiteta uzimajući u obzir društvene promjene. Rezultati dobiveni u istraživanju COPES potvrđuju da mladi u devedesetima imaju poteškoća u ostvarivanju identiteta te da obitelj nije uvijek od velike pomoći u ostvarenju tog cilja. Najvažniji cilj odrastanja uvijek je izgradnja identiteta, a taj cilj tinejdžer ne može ostvariti ako se ne oslobodi infantilne vezanosti za roditelje.

U procesu spoznaje vlastite neovisnosti i samostalnosti dolazi do sukoba s roditeljima. Sukobi nastaju i kada roditelji mladima ne ponude dovoljno uzora s kojima bi se mogli poistovjetiti te na temelju toga mladi traže nove uzore izvan kruga obitelji.¹⁶ Svađe, sukobi i agresija te nekvalitetno roditeljstvo koje se može očitovati u zanemarivanju djece, emocionalnoj hladnoći i nedostupnosti mogu biti jedan od glavnih uzroka problema u psiho-socijalnom razvoju djece i mladih i neprihvatljivih socijalnih ponašanja učenika u školskom i širem društvenom okruženju. Buduću da emocije imaju veliku ulogu u formiranju identiteta, trajno negativne emocije kojima su mladi izloženi u svojoj okolini, prije svega onoj obiteljskoj mogu dovesti do manjka samopoštovanja, do razvoja nesigurne, neodgovorne i agresivne osobe koja

¹⁴Usp. S. Valentina Blaženka Mandarić, *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2000., 81-82.

¹⁵ Usp. Ante Pavlović, *Putovima vjerskog odgoja*, Crkva na kamenu, Mostar, 2005., 57.

¹⁶ Usp. S. Valentina Blaženka Mandarić, *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2000., 83.

nema priliku i mogućnosti dosegnuti socijalnu zrelost. Nedostatak ljubavi i socijalnog prihvaćanja kod mladih mogu izazvati različita asocijalna ponašanja, smetnje u odnosima i iskustvo neuspjeha u školi.¹⁷

Iako postoje konfliktne situacije između djece i roditelja, najnovija istraživanja pokazuju da mladi 90-ih pridaju veću važnost obitelji nego njihovi prethodnici. Većina adolescenata obitelj doživljava kao važan oslonac u životu i najveću moguću sigurnost te u razgovoru s roditeljima traže odgovore na važna životna pitanja. Prema istraživanju COPES, 63% ispitanika kaže da su im najbolji savjetnici roditelji. Istraživanje je pokazalo i da mladi sve kasnije odlaze od kuće. Istraživanje također pokazuje da mladi obitelj ne vide kao vrijednost samu po sebi, već kao utočište koje im nudi sigurnost i zaštitu od vanjskih prijetnji. Obitelj je postala sigurno gnijezdo koje daje sve i ne traži ništa zauzvrat.¹⁸

Socioreligijsko istraživanje vjere i morala u Hrvatskoj, provedeno 1997./1998. godine pokazuju da je obitelj zadržala svoje izvorno mjesto kao posebna vrijednost i kao institucija druženja. 72,8% ispitanika smatra da su obiteljski odnosi i klima važan element u oblikovanju vjerskog iskustva, odnosno vjerske socijalizacije mladih. Također se pokazalo da obitelj ne prenosi samo vjerski identitet mladih, već i vrijednosti koje su uz njega povezane. Usvajanje vrijednosti unutar obitelji događa se kroz bliskost njezinih članova i klimu dijaloga. Nažalost, zbog udaljenosti, otuđenosti, tradicionalnih uvjerenja i nominalne pripadnosti, mnoge obitelji više nisu u mogućnosti prenositi vjerske stavove i vrijednosti na nove generacije, kao što je to bio slučaj u davna vremena. Zbog toga se u našoj zemlji često ističe potreba evangelizacije odraslih i obitelji.¹⁹

Važnost obitelji kao prve stanice u odgoju i formiranju mladih ističe i Drugi Vatikanski koncil koji daje upute roditeljima u odgoju i podizanju djece i mladih: „ Djecu treba tako odgajati da, kad odrastu, mogu s punom sviješću odgovornosti slijediti zvanje, pa i svećeničko i redovničko i izabrati svoj životni poziv, te da, ako se vjenčaju, mogu osnivati svoju obitelj u povoljnim moralnim, socijalnim i ekonomskim uvjetima. Zadaća je roditelja ili skrbnika da razboritim savjetima budu vodič mladima pri osnivanju obitelji, a oni treba da ih rado slušaju,

¹⁷ Usp. Ana Thea Filipović, *Učiti živjeti zajedno: dimenzije socijalnog učenja u pedagoškoj i teološkoj perspektivi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2017., 31-32.

¹⁸ Usp. S. Valentina Blaženka Mandarić, *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2000., 82-83.

¹⁹ Usp. Ante Pavlović, *Putovima vjerskog odgoja*, Crkva na kamenu, Mostar, 2005, 22-23.

no ipak se moraju čuvati da ih izravno ili neizravno ne prisiljavaju bilo na sklapanje ženidbe bilo na izbor određenog bračnog druga.²⁰

1.4.2. Skupina vršnjaka

Cilj adolescencije je potpuna integracija u društvo. Sama društvena narav očito nam pokazuje da su rast ljudske osobe i samog društva ovisne jedna o drugoj i da se međusobno isprepliću. Svrha svih društvenih odnosa i ustanova mora biti ljudska osoba, jer ona u svojoj naravi ima potrebu društvenog života. Društveni život nije nešto što je čovjeku nadodano, zato on u povezanosti s drugima i dijalogu s njima razvija svoje sposobnosti i biva omogućen da odgovori svome pozivu.²¹ Napuštanje obitelji ne znači odmah potpunu integraciju u svijet odraslih. Adolescent za to još nije spreman, pa je prisiljen pronaći privremeno mjesto gdje može preuzeti određene uloge koje društvo od njega očekuje. Taj cilj mlada osoba ostvaruje u vršnjačkoj skupini. Tu se adolescent osjeća zaštićeno, prepoznaje se u zajedničkim okolnostima i dijeli zajedničke interese i stavove sa svojim vršnjacima. U vršnjačkoj skupini adolescent nastoji razriješiti status "samostalnosti", pronaći važno uporište, emancipaciju od roditelja, zaštitu od autoriteta starijih i osloboditi se raznih frustracija. Intimnije teme o kojima tinejdžeri ne mogu razgovarati s roditeljima, poput seksualnosti, radije dijele s vršnjacima. Mnogi psiholozi i sociolozi pitaju se igra li obitelj ili vršnjaci važniju ulogu u procesu sazrijevanja adolescenata. Campbell i Dauvan-Gold smatraju da grupa igra važnu ulogu, ali obitelj ostaje privilegirano mjesto socijalizacije, dok Coleman grupu vršnjaka vidi kao mikrodruštvo sa svojim sustavom vrijednosti koji je u suprotnosti sa sustavom odraslih i tako postaje peer - Group, najvažniji izvor podrške za mlade.²²

Vršnjačka skupina nije i ne može biti zamjena za obitelj, već samo prošireni prostor na putu sazrijevanja društvenog statusa. Adolescent koji pripada obrazovnoj, sportskoj, kreativnoj ili kulturnoj skupini sposobniji je bolje komunicirati i izgraditi trajne odnose sa svojim roditeljima i odraslima općenito od tinejdžera koji ne pripadaju niti jednoj skupini. Socijalnu dimenziju adolescent intenzivnije doživljava u grupi, u krugu prijatelja, koji je ujedno i najidealnije mjesto za izgradnju seksualnog identiteta, važnog za cjelokupni psihosociološki proces. Osim pozitivnog utjecaja grupe na pojedinca, postoji i negativan utjecaj. Postoje grupe

²⁰ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu, u: *Drugi vatikanski koncil. Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., br. 52.

²¹ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu, u: *Drugi vatikanski koncil. Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., br. 25.

²² Usp. John Coleman, *Hijerarhija zavjernika: Komitet 300*, Detecta, 2005., 57.

koje destruktivno djeluju na pojedince, u kojima nije moguća potpuna socijalizacija niti razvoj vlastitog identiteta. To su zatvorene skupine sa strogim pravilima ponašanja i potpunom podređenošću vođi grupe. Svaki otpor vođi ili skupini rezultirat će izbacivanjem iz zajednice. Mogu uzrokovati duboke krize i depresiju. Odbacivanje vršnjaka jedna je od emocionalno najtežih situacija u kojoj se mlada osoba može naći. Negativne posljedice svakako posebno dolaze do izražaja kada se mlada osoba nađe u skupini asocijalnog i antikulturnog ponašanja. Psiholozi i sociolozi dijele skupine mladih u četiri različite skupine. To je skupina koja podržava društvene institucije (školske grupe, sportski klubovi, razne socijalne ustanove, ekološki pokreti itd.) Drugu skupinu nazivamo "spontane grupe", koje su općenito male grupe s 4-5 članova. Članovi su međusobno blisko povezani zbog iste dobi i ekonomskog statusa. Treću skupinu čine "kvazi-skupine", koje se sastoje od članova koji nisu blisko povezani jedni s drugima i čije je članstvo izraženo u vanjskim, a ne unutarnjim zajedničkim interesima. Konačno, postoje grupe koje se često nazivaju "bande". Te se skupine obično bave kriminalnim aktivnostima ili promiču i podržavaju različita devijantna ponašanja.²³

1.4.3. Škola

Cilj škole je socijalizacija i inkulturacija djece i mladih. Škola nije samo mjesto gdje se dobiva teorijsko znanje, nego i mjesto duhovnog, moralnog i socijalnog sazrijevanja učenika. Zadatak škole nije samo da prenosi znanje i znanstvene spoznaje, nego i vrijednosti, a da one budu općeljudske, generičke, da oplemenjuju, usmjeravaju, da nikog ne sputavaju, ograničavaju slobodu, da ne nasrću i ne pritišću čovjekova shvaćanja, vjerska, politička, ideologijska i druga opredjeljenja koja proizlaze iz osnovnih ljudskih prava. Važnost škole kao odgojne ustanove naglašava i Drugi vatikanski koncil koji ističe kako škola snagom svoje misije ide za tim da izgrađuje intelektualne sposobnosti, razvija pravilno rasuđivanje, uvodi u kulturnu baštinu koja je primljena od prošlih naraštaja, razvija smisao za vrednote te sprema za profesionalni život. Škola predstavlja za adolescente mjesto gdje oni mogu dijeliti sva svoja iskustva. U školi oni provode najviše vremena, upoznaju se i dolaze u interakciju sa vršnjacima te s njima raspravljaju o zajedničkim problemima, ostvaruju određeni tip komunikacije. Iako se od adolescenata često može čuti da im je upis na fakultet i škola na prvom mjestu, ipak se javljaju neke indikacije koje dovode u interes pohađanje redovne nastave: izostanci s obvezne nastave,

²³ Usp. S. Valentina Blaženka Mandarić, *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2000., 84-86.

samovoljno napuštanje nastave, agresivno ponašanje prema nastavnicima, uništavanje školske imovine, a uočljiva je i pojava ovisnosti među mladima.

Zadnjih godina u Hrvatskoj se vodi rasprava o reformi odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj. S obzirom na odgoj i obrazovanje u hrvatskim školama mnogi nisu zadovoljni postojećim stanjem. Jedan od razloga bi se moglo navesti zastarjela znanstvena paradigma na kojoj se još temelji naša pedagoška znanost. Znanstvena istraživanja na području školske pedagogije ukazuju da učenike ne opterećuju samo pretrpani programi, veći hladna predavačka atmosfera koja često vlada u razredima, svođenje učenika na objekt poučavanja zanemaruje se njegova stvaralačka mogućnost i personalizacija. Škola je oduvijek bila uz obrazovnu zadaću i odgojna ustanova, a odgajati ne znači samo njegovati razum, nego formirati čitava čovjeka: i srce i karakter.²⁴

1.4.4. Masovni medij i drugi izvori

Masovni medij obuhvaćaju prostor u kojem napredak ima najjači intenzitet do te mjere da je postao jedna vrsta „laičke religije“ Mediji su u novije vrijeme , naročito za djecu i mlade nezaobilazan izvor zabave u slobodno vrijeme. Može se slobodno reći da su masovni medij „drugi odgojitelji“ ili bolje rečeno „novi odgojitelji“. Posebnost masovnih medija je u tome što registriraju veliku količinu informacija te ih pravovremeno upute na bilo koju udaljenost, da bi bile na raspolaganju neograničenom broju ljudi. Postavlja se pitanje: kakav zapravo utjecaj imaju masovni medij na suvremenog čovjeka? Tako će ih jedni vrednovati kroz njihov doprinos u prenošenju informacija i širenju kulturnih pogleda, oblikovanju ponašanja i izgradnji ljestvica vrednota, dok će drugi poput Scrovea, u medijima vidjeti moćno sredstvo depersonalizacije, odnosno integracije percepcije posebno gdje se koriste kao sredstvo političke moći. Mediji stvaraju jedan novi društveni poredak koji ne promovira zajedništvo i protivi se svakom obliku autoriteta. Internet, svijet se sve više povezuje i ujedinjuje, ali u isto vrijeme prijete opasnost od brisanja teritorijalnih granica, kulturnog i nacionalnog identiteta te do stvaranja podjela na bogate i siromašne. Istraživanje koje je proveo COPES pokazuje da se medij nalaze na drugom mjestu interesne ljestvice adolescenata, odmah poslije druženja s prijateljima. Od masovnih medija adolescente najviše privlače glazba, televizija, film, video igre i Internet.²⁵

Glazba je kao takva intimna, privatna sfera adolescentskog svijeta i od masovnih medija najprisutnija je u njegovom životu. Glazba za adolescenta nije samo nešto što se sluša, ona je

²⁴ Usp. Isto, 86-87.

²⁵ Usp. Isto, 87-88.

više od toga, ona je otkriće, avantura, utočište. Upravo zbog takvog utjecaja glazbe na mlade ona je postala predmet istraživanja brojnih psihologa, sociologa i psihijatara o tome kako ona utječe na njih i njihov razvoj. Tu se posebno s obzirom na sadržaj ističe za koju analitičari izdvajaju nekoliko područja na kojima se tekstopisci zadržavaju: seks, nasilni protesti, mistična putovanja, bunt protiv institucija, odbijanje svih oblika autoriteta. Roku se još pridružuju punk, new wave, pop koji uvelike određuju stil življenja današnjih adolescenata. Može se reći da mladi u svom konzumiranju glazbenih sadržaja djeluju kao pasivni potrošači bez bilo kakvog kritičkog promišljanja. Televizija kao još jedno sredstvo masovnih medija ima moć zahvatiti osobu u cjelini. Adolescenti u kontaktu s televizijom puno više uče stil ponašanja, poprima ljestvicu vrednota, prosuđuje i doživljava ljudsku stvarnost više nego li preko osobnog iskustva.

Danas sve više raste zabrinutost s obzirom na količinu nasilja koja se na televiziji izlaže jer ona uzrokuju značajne efekte na psihološku strukturu i na ponašanje, ovisno o subjektu i konkretnoj situaciji. Prema brojnim istraživanjima proizlazi da televizijski programi doprinose agresivnom ponašanju i uče da je nasilje prihvatljivije i normalna metoda u rješavanju svih problema. Pod utjecajem brzog razvoja tehnologije, danas su velike kino dvorane zamijenjene malim „kućnim kinima“.

Današnji mladi imaju veliku mogućnost gledati jedan te isti film više puta. Ono što vide na njemu postaje svijet njihovih želja i pretače se u lijep doživljaj i iskustvo koje žele uvijek iznova doživljavati. Problem nastaje u onom trenutku kada želja za ponovnim proživljavanjem filmskog doživljaja postane jedan od načina za bijeg od životne stvarnosti. Razlog tomu je što se pred njihovim očima prezentiraju stilovi života koji održavaju njihove želje i nude im lažnu nadu u mogućnost integracije u vlastito ponašanje. Jedan od negativnih utjecaja koji se širi preko filma i televizije, ostavljajući negativne posljedice svakako je pornografija koja lako može prerasti u ovisnost i time odvojiti subjekta od njegove iskonske biti. Svi navedeni masovni mediji i drugi izvori gdje mladi nalaze zabavu i ispunjavaju svoje slobodno vrijeme, imaju važnu ulogu u izgradnji identiteta i integracije u društvo. Na cjelokupnom je društvu stoga da preko različitih odgojnih institucija poduzmu odgovarajuće mjere kako bi mlade pripremili za suživot s masovnim medijima i zaštitili ih od negativnih posljedica.²⁶

O važnosti upotrebe različitih sredstava komunikacije i prenošenja informacija upozorava kako mlade, tako i roditelje Drugi vatikanski sabor u svojim dokumentima te nalaže:

²⁶ Usp. Isto, 89-92.

„primaoci informacija, prije svega oni mlađi, neka se nauče na stegu i disciplinu u upotrebi tih sredstava; uz to neka nastoje da dublje razumiju ono što gledaju, slušaju ili čitaju; neka o tome razgovaraju s odgojiteljima i stručnjacima i neka nauče oblikovati ispravan sud. Roditelji neka pak imaju na pameti da je njihova dužnost da budno paze da bi prizori, listovi i slično, što vrijeda vjeru i moral, ne prijeđu kućnog praga i da djeca ne dođu s takvim stvarima u dodir.“²⁷

²⁷ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dekret o sredstvima društvenog priopćavanja, u: *Drugi vatikanski koncil. Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., br. 10.

2. VRIJEDNOSTI KAO OSNOVA ODGOJA

Promišljajući glavne značajke suvremenog društva, lako se može uočiti potpuni krah osnovnih ljudskih vrijednosti, kriza morala i obrazovanja. Osjetljivost za moralne i etičke vrijednosti, solidarnost, tolerancija, empatija, učinkovita komunikacija, emocionalna osjetljivost prema drugima, altruizam i briga za integritet drugih, vrijednosti su koje sustavno gube bitku protiv profita i sustava moći. Pohlepa, sebičnost, prezir prema drugima, nepoštivanje ljudskog dostojanstva, svođenje čovjeka na biološki i tehnički proizvod, na jednostavno oruđe za rad, dovode do moralne krize koja pogađa kako naše društvo tako i cijeli svijet. Djeca također teže savršenstvu u okvirima materijalizma, a individualizam postaje zauzeti stav prema životu. Cijelo društvo mora raditi na stvaranju novog čovječanstva, što podrazumijeva usađivanje vrijednosti kao što su poštenje, iskrenost, altruizam i ljubav prema ljudima i prirodi.²⁸

Osobine mladih danas jesu upravo tehnicistički mentalitet iz kojeg izrasta težnja za svjetovnim mesijanizmom. Oni tako stvaraju „gnostičkog“ čovjeka koji posjeduje znanje, ali mu nedostaje jedinstvo.²⁹ Znanje koje se prenosi u školi uvijek je u određenoj mjeri “iskustvo iz druge ruke”, što dovodi do gubitka osjećaja za pravu stvarnost. Stoga moderna škola ne samo da mora ostati vjerna prenesenom znanju, već i promovirati inovativnu snagu učenika. Društvo u kojem se razvijaju današnji mladi ljudi može se opisati kao "trenutno društvo" u kojem se više traži prilagodljivost i fleksibilnost nego lojalnost i stabilnost.³⁰

Danas se na svim razinama primjećuje da su današnji ljudi, pa tako i mladi, u mnogočemu zaokupljeni sami sobom i vlastitim predodžbama o egzistencijalnim i duhovnim vrijednostima, lijepog i dobrog, bez obzira na vanjske stege i konvencije. Slogan “Uživaj u životu” postaje tako reći “kategorički imperativ našeg vremena”, a pristup kulturnoj, etičkoj i vjerskoj stvarnosti vodi u potpuni relativizam.³¹ Iz ovoga je vidljivo da se odgoj za društvo odnosno vrijednosti ne postiže samo učenjem teorijskog znanja nego ponajprije praksom, što znači da škole i osobe uključene u vrijednosni odgoj mladih osim što im usađuju određene vrijednosti, moraju u njima probuditi osjećaj za neku ljestvicu vrijednosti. Sve što je vrijedno i dobro nema isti intenzitet i važnost ostvarenja pogotovo kad više vrijednosti dođe u konflikt. Sposobnost razlučivanja što je u pojedinom trenutku važnije postiže se u odgojnom procesu unutar škole. „Tko stoga želi odgajati za vrijednosti, treba biti svjestan da nije dovoljno samo

²⁸ Usp. Renata Jukić, *Moralne vrijednosti kao osnova odgoja*, Nova prisutnost, 11 (2013.) 3, 401.

²⁹ Usp. PAPA FRANJO, *O odgoju: izazovi za kršćanske odgojitelje*, Verbum, Split, 2015., 7

³⁰ Usp. Josip Grbac, *Etičke dvojbe hrvatskog društva: O važnosti odgoja za moralne vrijednosti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., 42.

³¹ Usp. Ante Pavlović, *Putovima vjerskog odgoja*, Crkva na kamenu, Mostar, 2005., 54.

znanje o vrijednostima, jer vrijednosti su na neki način „navike srca“, mostovi između individualnog i socijalnoga „ja“ te zato i nisu stvar privatnosti.“³²

„Vrijednosne orijentacije, u odnosu prema kršćanskim vrijednostima, imaju snažnu usmjeravajuću funkciju u pogledu ponašanja, zauzimanja bitnih pozicija osobe i zajednice u odnosu na relevantne društvene probleme, djelujući na svakodnevicu. Osobitost je položaja kršćanskih vrijednosti u personalističkoj vrijednosnoj orijentaciji, u sadržajnoj definiciji religije i fenomenologijskom shvaćanju religije, što stremlje razumijevanju biti religije, zahvaćajući njenu neponovljivu osobnost među drugim društvenim pojavama. Time u razumijevanju kršćanskih vrijednosti polazimo od ontološko-teološko-teorijskog stajališta o otvorenom povijesnom procesu čovjekova odnosa prema kršćanskim vrijednostima. Zato se ispod kršćanskih vrijednosti, kao temeljnih vrijednosti vidljivog procesa specifičnih načina ponašanja ili egzistencije, otkriva tzv. neka vrsta unutrašnje ili duhovne globalizacije.“³³

Kršćanske vrijednosti pružaju mogućnost da u komunikaciji s drugima obogate vlastito osobno i društveno iskustvo kako pojedinca tako i zajednice pomoću načina ponašanja ili ciljeva egzistencije u osobnim i društvenim procesima socijalizacije i internalizacije. To je moguće jedino ukoliko budemo svjesni, prema Benediktu XVI., antropološke i etičke duše koja iz svoje dubine usmjeruje globalizaciju prema svome cilju, a to je solidarno očovječenje.³⁴

U srži kršćanskih vrijednosti leži križ koji za njih nije neka instrumentalna vrijednost, ponuđena samo radi osobnog spasenja, već je to kršćanska logika osobnog i zajedničkog mišljenja i djelovanja. Zato vrijednosti koje proizlaze iz logike križa jesu kršćanske vrijednosti.³⁵

Danas su odgojno-obrazovne funkcije zanemarene, i obezvrijeđene, a odgojno-obrazovnu krizu potrebno je promatrati iz perspektive društvenog, kulturnog i socijalnog okruženja. Obrazovanje bi trebao biti proces kojim težimo ostvarivanju ciljeva, standarda i vrijednosti pojedinca i zajednice. Današnji mladi ljudi, koji ne samo da ulažu u znanje već su i nositelji budućnosti, trebaju biti spremni promijeniti svoje stavove i odnos prema drugima i sebi. Čovjek nije samo Homo Sapiens, već i Homo Moralis, intelektualno i razumno biće, ali i moralno vrijednosno biće, čija je bit moral i traganje za istinom. Svijest i savjest osebujne su

³² Josip Grbac, *Etičke dvojbe hrvatskog društva: O važnosti odgoja za moralne vrijednosti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., 42-44.

³³ Vlaho Kovačević, *Vrijednosna orijentacija i kršćanske vrijednosti*, Nova prisutnost, 12 (2014.) 2, 224.

³⁴ Usp. Benedikt XVI, *Caritas in veritate. Enciklika o cjelovitom ljudskom razvoju u ljubavi i istini*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2009., br.42.

³⁵ Usp. Vlaho Kovačević, *Vrijednosna orijentacija i kršćanske vrijednosti*, Nova prisutnost, 12 (2014.) 2, 225.

ljudske kvalitete, a njihov spoj je neophodan za napredak na ljudskoj, nacionalnoj, obiteljskoj i osobnoj razini.³⁶

2.1. Definiranje vrijednosti

Vrijednosti kao društveni fenomen od početka su proučavali mnogi teoretičari i istraživači, no 1950-ih su postale fokus društvenih znanosti. Većina definicija vrijednosti pokazuje sljedeće: odlučnost, izbor, stabilnost, sklonost sustavnosti i pozitivnosti. Kao rezultat toga, znanost pokazuje da vrijednosti vode ponašanje; one određuju što je pozitivno, a što negativno za osobu u određenoj situaciji. Znanost također sugerira da su vrijednosti trajno uvjerenje da je određeni obrazac ponašanja osobno ili društveno prihvatljiviji od suprotnih obrazaca ponašanja. One se odnose na poželjna stanja ili ponašanja. S pedagoškog aspekta, vrijednosti su koncipirane u pet područja: tjelesni odgoj (zdravlje je jedna od osnovnih vrijednosti ljudskog života), intelektualni odgoj (poticanje intelekta, razvijanje snage i intelektualnih sposobnosti kao jedno od ključnih vrijednosti), moralni odgoj (usvajanje moralnih vrijednosti, formiranje moralne svijesti, uvjerenja i stavova, moralno ponašanje i djelovanje) i estetski (ljepota je danas važan kriterij čovjekova vrednovanja predmeta, pojava, međuljudskih odnosa) i radni odgoj (razvijanje vrijednosti kao što su točnost, ozbiljnost, poštenje).³⁷ Prema Miltonu Rokeachu imamo dva tipa vrijednosti: instrumentalne koje se odnose na poželjni način ponašanja i terminalni koji se odnosi na krajnje ciljeve egzistencije. Iako su međusobno povezani, oni su ipak zasebni sustavi.³⁸

S obzirom da se ovaj rad bavi katoličkim vjeronaukom kao vrijednosnim sustavom predstaviti ćemo i dvije razine kršćanskih vrijednosti: a) opće, humane vrijednosti koje su ujedno i vrijednosti kršćana i b) tipično kršćanske vrijednosti. Prva bi razina za biblijsku podlogu imala starozavjetnu antropologiju, u čijem je središtu čovjek kao slika Božja, što je s polazišta teološke antropologije zajednički nazivnik za sve ljude, a druga pak onu novozavjetnu, tj. novog čovjeka, što je zajednički nazivnik za sve krštene ljude. Solidarnost, dostojanstvo ljudske osobe, opće dobro u kršćanstvu su vrednote koje su same po sebi cilj, a ne sredstvo, jer je solidarnost,

³⁶ Usp. Renata Jukić, *Moralne vrijednosti kao osnova odgoja*, Nova prisutnost, 11 (2013.) 3, 407-409.

³⁷ Usp. Vesna Buljubašić Kuzmanović, Sanja Simel, *Odnos univerzalnih i ponašajnih vrijednosti mladih*, Školski vjesnik: časopis za pedagojsku teoriju i praksu, 59 (2010.) 3, 374-375.

³⁸ Usp. Milton Rokeach, *The Nature of Human Values*, New York, Free Press, 1973, 5.

dostojanstvo ljudske osobe, opće dobro u kršćanskoj antropologiji jedan su od načina ostvarenja nesebične i bezuvjetne ljubavi koja proizlazi od samog Boga.³⁹

„Prema kršćanstvu usađenost moralnih zakona nije nepromjenjivo dana čovjeku, nego se razvija u njemu s razvitkom uma, posredstvom kojeg čovjek čuje glas Božji u sebi – savjest. Zato Božja riječ nije moralni kodeks propisa, pravila i zabrana nego etički temelj za razvijanje slobodne savjesti. Time se uspostavlja kriterij za razlikovanje dobra i zla u ovozemaljskom svijetu. Moralnost postaje karakteristična vrijednost pojedinca – koja mu omogućava da živi kao društveno biće, a počinje tamo gdje i kada čovjek svoju individualnost usklađuje sa zahtjevima zajedničkog života“⁴⁰

Imajući pred sobom osobu Isusa Krista kao model, kršćanska egzistencija ostvaruje se vjerom, nadom i ljubavlju. Prije vjere čovjek je bio navezan na svijet, živio je u svojim individualnim okvirima i težio za moći. Jednom riječju bio je zarobljen egoizmom samoostvarenja. Vjerom ovi okovi bivaju razoreni i čovjek postaje sposoban svoj pogled okrenuti ne samo Bogu, nego i sličnomu sebi. Kršćanska nada bitno određuje ljudsku egzistenciju jer ona svo svoje povjerenje stavlja u Boga. Očitovanje ljubavi događa se na mnogostruke načine: strpljivošću, velikodušnošću, blagošću, ljubaznošću, solidarnošću. Vjera, nada i ljubav tvore trijadu kršćanske egzistencije i nose mnoge druge vrednote poput: mudrosti, pravde, istine, ljubaznosti, poniznosti, radosti, zahvalnosti i dr. Upravo kroz ove vrednote čovjek se prihvaća i živi dinamičan odnos s Bogom oslobađajući se tako svoga egoizma.⁴¹

„Bolscho sugerira dva koncepta za određivanje vrijednosti: Inglehart i Schwartz koncept. Koncept R. Ingelhart temelji se na proučavanju globalizacijskih procesa i promjena u zapadnom svijetu. Polazimo od teze da je društveni razvoj povezan sa specifičnom vrijednosnom strukturom, što znači da su vrijednosne orijentacije zapravo posljedica političkog i ekonomskog razvoja. Ističe tri vrijednosna usmjerenja: tradicionalno, moderno i postmoderno.“⁴²

„Modernost i postmodernizam su posljedice industrijske revolucije. U postmodernističkoj orijentaciji materijalističke vrijednosti (orijentirane na zadovoljenje potrošačkih potreba i sigurnost) zamijenjene su postmaterijalističkim vrijednostima

³⁹ Usp. Vlaho Kovačević, *Vrijednosna orijentacija i kršćanske vrijednosti*, Nova prisutnost, 12 (2014.) 2, 223-224.

⁴⁰ Isto. 100

⁴¹ Usp. Marinko Vidović, *Vrednote kršćanske novozavjetne poruke*, Bogoslovska smotra, 71, (2001.) 2-3, 264-265.

⁴² Dietmar Bolscho, *Obrazovanje o okolišu i svijest o okolišu*, Socijalna ekologija, 5 (1996) 3, 312.

(orijentirane na težnje ljudi za humanijim društvom i međuljudskim potrebama). Ingelhart pokazuje da su (prema Maslowljevoj teoriji potreba) fiziološke potrebe i potrebe za sigurnošću materijalističke prirode, dok su društvene potrebe – potrebe za poštovanjem i samopotvrđivanjem – postmaterijalističke prirode. Stoga, prema Maslowljevoj hijerarhiji potreba, potrebe više razine nastaju tek kada su potrebe niže razine potpuno ili barem djelomično zadovoljene. Stoga se postmaterijalističke potrebe javljaju tek kada su materijalne potrebe zadovoljene, odnosno tek tada dolazi do promjene vrijednosne orijentacije. Schwartzov koncept objašnjava altruističko ponašanje, a naziva se i koncept aktivacije norme. Prema njemu, na ponašanje svake osobe utječu dvije skupine normi: osobne i društvene, a ljudski postupci usko su povezani s intenzitetom osobne norme. Osobne norme svaki pojedinac doživljava kao osjećaj moralne obveze i ovise o svijesti pojedinca o posljedicama svog ponašanja prema drugima i njegovom osjećaju odgovornosti za posljedice svog ponašanja. Društvene norme su "pokrenute" društvenim pritiskom i pojedinci se ponašaju na načine za koje vjeruju da okolina u kojoj se nalaze od njih očekuje takvo ponašanje. Koncept se temelji na aktiviranju sustava osobnih normi u određenim situacijama, pri čemu altruističko ponašanje ovisi o intenzitetu osjećaja moralne obveze koju pojedinac doživljava prilikom pružanja pomoći.⁴³

Ilišin navodi pet glavnih elemente za razumijevanje vrijednosti:⁴⁴

1. "Poželjnost – čiji izvor leži u ljudskim potrebama i zahtjevima socijalne okoline. Ona upućuje na aspirativnu dimenziju, ali govori i o važnosti koja se pridaje nekim aspektima života.
2. Stabilnost vrijednosti – kao relativno trajnu komponentu ljudske svijesti. To osigurava nužan slijed u razvoju pojedinca i društva, kao i stabilnosti ponašanja u različitim situacijama. No vrijednosti nisu potpuno nepromjenjive jer, osim što ovise o osobinama pojedinca, na njih utječe i društveno okruženje. Pod utjecajem promjena u društvu, može doći i do promjena važnosti pojedinih vrijednosti, pa i cijelog sustava vrijednosti.
3. Hijerarhijska organiziranost vrijednosti – proizlazi iz različite važnosti koja se pridaje pojedinim vrijednostima. Pritom akcent nije na razlikovanju vrijednosti nižeg i višeg reda, nego na stupnjevima poželjnosti koji se pripisuju promatranim vrijednostima.
4. Vrijednosti djeluju na ponašanje pojedinca i grupa – razlog tome je taj što vrijednosti uz kognitivnu i afektivnu komponentu sadrže također i bihevioralnu.

⁴³ Renata Jukić, *Moralne vrijednosti kao osnova odgoja*, Nova prisutnost, 11 (2013.) 3, 403-404.

⁴⁴ Vlasta Ilišin, *Vrijednosti mladih u Hrvatskoj*, Politička misao, 48 (3), 89.

5. Vrijednosti su plod interakcije individualnih, socijalnih i povijesnih čimbenika – a zbog takve etiologije vrijednosni su prioriteti skloni promjenama u vremenu i u prostoru.“

Čovjek je razumno, intelektualno biće, ali isto tako i moralno. Zahvaljujući svom intelektu dolazi do spoznaje svijeta oko sebe, prilagođava ga sebi i svojim potrebama, a s druge strane moralne vrijednost mu omogućavaju razlikovanje dobra od zla. Moralne vrijednosti smatraju se najvišim naravnim vrijednostima. Čovjekova dobrotu, poniznost, istinoljubivost, pravednost, poštenje, čistoća čovjeka čine uistinu ljudskim bićem koje nije određeno samo biološkim ili društvenim pretpostavkama. Uvjet za razvoj moralnih vrijednosti je sloboda, a iz nje proizlazi i odgovornost.⁴⁵

2.2. Krize vrijednosti

Rokeach vrijednosti dijeli u dvije skupine: jedna skupina su terminalne, a druga instrumentalne vrijednosti. Terminalne vrijednosti izražavaju poželjne ciljeve egzistencije, a instrumentalne se odnose na poželjne načine ponašanja. Neke terminalne vrijednosti (sloboda, sreća, unutarnji sklad...) podudaraju se sa Aristotelovim shvaćanjem vrijednosti koje je on nazvao „vrhovna dobra“ ili „ciljevima kojima se teži zbog njih samih“, a koje on razlikuje od instrumentalnih vrijednosti, odnosno „dobra koja služe kao sredstva. Vrijednosti su donekle stabilne karakteristike pojedinaca ili grupa, što znači da su trajnije i teže se mijenjaju nego npr. stavovi, ali nisu fiksirani zauvijek već se mogu mijenjati ovisno o određenim utjecajima. Iako su vrijednosti relativno dugotrajne i stabilne, one su ipak podložne promjenama, što čini mogućom i samu društvenu promjenu. Međutim, vrijednosti su ipak nešto što se mijenja najsporije i najteže u cjelokupnoj društvenoj strukturi.⁴⁶

One dolaze iz iskustva ili su izvedene iz kulture koja se temelji na potrebi da se orijentiramo, reguliramo i prevladamo odnos sa svijetom oko nas i sa samim sobom.⁴⁷ Kriza obrazovanja i prosocijalnog ponašanja mladih može se promatrati kao kriza vrijednosti i nedostatak međugeneracijskog prijenosa određenih vrijednosti u samom odgojno-obrazovnom

⁴⁵ Usp. Isto, 405.

⁴⁶ Usp. Milton Rokeach, *Change and stability in American value systems, 1968-1971*. Public Opinion Quarterly, 38, 222-238.

⁴⁷ Usp. Zlatko Miliša, Jasminka Dević, Ines Perić, *Kriza vrijednosti kao kriza odgoja*, Mostariensia: časopis za društvene i humanističke znanosti, 19 (2015.) 2, 8-10.

procesu. Neuspjeh u prenošenju nekih vrijednosti između generacija može dovesti do problema u ponašanju kod mladih ljudi. Studije pokazuju da postoje obitelji u kojima nije došlo do međugeneracijskog prijenosa prosocijalnih vrijednosti da su najčešće korisnici odgojnih ustanova. Današnje adolescente u velikoj mjeri karakterizira konfuzija identiteta i uloga. Opća kriza moći i odgojna nemoć škole i obitelji jedan su od osnovnih problema krize identiteta i vrijednosti. Prema Dayu, četiri su važna izvora koji izravno utječu na razvoj vrijednosti, stavova i orijentacija djece i mladih, a to su: obitelj, pripadnost grupi, uzori i društvene institucije. Obitelj je iznimno važna u ranom obrazovanju. U današnje vrijeme ovaj katalizator sve više gubi svoju edukativnu funkciju, jer vrijeme u kojem živimo nudi sve manje prostora i prilika za druženje s članovima obitelji.

Drugi važan čimbenik koji utječe na moralni razvoj mladih u adolescenciji nedvojbeno je pripadnost grupi vršnjaka. Grupe vršnjaka mogu vršiti veliki pritisak na osobu da prilagodi svoje ponašanje. Taj je tranzit neosporan i važan element rasta, oblikuje identitet pojedinca i važan je čimbenik koji oblikuje njegove navike ponašanja, posebice u adolescenciji. Od velike su važnosti i osobe u okruženju koje nam služe kao uzori preko kojih ljudi usvajaju ponašanja, a kvaliteta odnosa roditelj-dijete je, potvrđuju brojna istraživanja, važan čimbenik u oblikovanju kvalitete društvenog života. Tijekom adolescencije vršnjaci utječu jedni na druge na različite načine, ali značenje i tumačenje prijateljstva blijedi. Prijateljstvo mijenja ne samo sadržaj, već i smisao i način komunikacije. Fizičke i emocionalne kontakte zamjenjuju virtualni odnosi. Mladi postaju sve više robovi masovne komunikacije, ovisni o internetu (blogovima, video igricama, društvenim mrežama poput Instagrama, Tik Tok-a i dr.) te je sve vidljivija socijalna depresija i individualna izolacija.⁴⁸

Vitz naglašava da nije samo obitelj ta koja pada na testu; Modernizam je podbacio naglašavanjem jedne, nepromjenjive individue uhvaćene u mrežu narcističkih ciljeva. Permisivni odgoj temelji se na moralnom relativizmu jer procjena što je dobro, a što loše ovisi isključivo o pojedincu, bez obzira na dob, a ponekad se uočava da se ovaj model pretvara u još radikalniju viziju da stvarne vrijednosti ne postoje, već postoje samo stvari koje volimo i stvari koje ne volimo.⁴⁹ Ako se djetetu stalno popušta i ako dijete ne poznaje zabrane, neće moći naučiti da drugi ljudi imaju svoj život i neće biti u mogućnosti poštivati tuđe granice. S nedovoljno razvijenim osjećajem empatije dijete neće moći voljeti. Današnja djeca, odgojena u ravnodušnom ili liberalnom okruženju, spremna su samo uzimati, ali ne i davati, i ne cijene

⁴⁸ Usp. Isto, 15-17.

⁴⁹ Usp. Paul C. Vitz, *Psihologija kao religija*, Verbum, 2011., 56.

ono što imaju. Ravnodušan, autokratski i liberalni stil roditeljstva pogoduje asocijalnom i delikventnom ponašanju djeteta. Slobodno vrijeme također se smatra jednim od važnih pokazatelja načina života. U usporednom istraživanju korištenja slobodnog vremena mladih u Osijeku i Zadru iz 2007. godine utvrđeno je da je najčešća orijentacija mladih izležavanje. Zatim dolazi usmjerenje na zabavu, zatim obiteljsko usmjerenje, sportsko usmjerenje i na kraju kulturno usmjerenje. Mnoga istraživanja pokazuju da mladi ljudi pate od sindroma poremećaja u ponašanju koji je usko povezan s karakteristikama suvremenog društva, a najčešći uzroci ovog sindroma su: narušeni odnosi s članovima obitelji, narušeni odnosi s vršnjacima, izolacija, fizička agresija, laganje, krađa, kriminalna djela, ponašanja, destruktivni stavovi itd.⁵⁰

2.2.1. Pretjerani individualizam

Proces individualizacije jedan je od važnih civilizacijskih procesa. To se u određenom smislu može tumačiti i kao *causa finalis* svjetske povijesti. Konkretno, to je okosnica procesa povećanja svijesti o slobodi, odnosno širenja horizonata čovječanstva. Fenomen individualnosti je u središtu modernog društva i predstavlja jedan od ključnih momenata temelja praktičnog života (pravo, politika, moral, ekonomija). Važnost procesa individualizacije ogleda se u oslobađanju pojedinca od dominantan utjecaj kolektivističkog ponašanja (plemensko, patrijarhalno, vjersko, državno ponašanje itd.). Tek je relativiziranje navedenih oblika omogućilo koncept socijalizacije, koji je, na još značajniji način, dao mogućnost pojedincima da samostalno oblikuju svoj život u svim bitnim segmentima na temelju vlastitih prava, vlastitih procjena i odluke. Suvremeni civilizirani svijet sa sobom je donio pretpostavku da se svaka osoba smatra kompetentnom da slobodno odlučuje i oblikuje svoj život.⁵¹

Današnje stajalište moderne individualnosti, zasnovano je na mogućnosti da pojedinci, u najvećoj mjeri, mogu na slobodan način i u širokom opsegu kreirati vlastiti život (svjetonazor, uvjerenja, izbore itd.) Na toj mogućnosti zasnovana je i sloboda modernog moralnog djelovanja. To donosi i različitost moralnih uvjerenja i vrijednosti za koje se pojedinci opredjeljuju, odnosno pluralizam moralnih stajališta (što uključuje različite, često i međusobno suprotstavljene, stavove u pogledu brojnih pitanja društvenosti). Na tom putu individualnost se može voditi u svojim specifičnim pojavnim oblicima, među ostalima: raznim oblicima zaborava

⁵⁰ Usp. Zlatko Miliša, Jasminka Dević, Ines Perić, *Kriza vrijednosti kao kriza odgoja*, Mostariensia: časopis za društvene i humanističke znanosti, 19 (2015.) 2, 17-18.

⁵¹ Usp. Slobodan Sadžakov, *Moralni individualizam i obrazovanje*, Metodčki ogleđi: časopis za filozofiju odgoja, 29 (2022.) 1, 31-33.

općih interesa, a to su asocijalni individualizam, konformizam, egoizam, narcisoidnost, otuđenost itd. Sve to predstavlja važan segment izražaja, fenomen koji utječe na sve segmente društva i naravno podrazumijeva potrebu za kritičkom procjenom. Individualnost u svom moralnom kontekstu predstavlja važan dio priopćavanja stvarnosti suvremenog čovjeka. Od samog početka, od rođenja moralnog fenomena, moral je neraskidivo povezan s fenomenom individualnosti, odnosno sa sposobnošću osobe da bude autonoman u svojim postupcima da odlučuje i da bude autor odluke. To se temelji na odnosu pojedinca prema moralnoj samosvijesti i moralnim uvjerenjima kao moralne osobnosti, koja je također važan oblik individualnosti. Bez individualnosti ne može biti moralnosti ili, drugim riječima, moralnost je sama po sebi individualnost u jednom svom obliku. Moralna individualizacija, kao dio općeg procesa individualizacije, podrazumijeva temeljno priznavanje zakona individualne moralne namjere, moralnog uvjerenja, moralnog izbora, savjesti itd., odnosno priznavanje mogućnosti moralne kontrole.⁵²

Upravo je kultura individualizma karakterizirana opisnim pojmom „kultura narcisoidnosti“, jer taj pojam označava usredotočenost na sebe, iz čega proizlazi „narcisoidnost“. Zašto bi to bio problem? Nije li svako ljudsko biće pozvano na neku vrstu samospoznaje i stoga na stremljenje ciljevima koji služe njegovom vlastitom dobru? Odgovor na ovo pitanje pokazuje da sami zahtjevi nisu nužno problem, jer je težnja za osobnim rastom i zadovoljstvom sasvim legitimna i prihvatljiva. Međutim, pitanje je kako netko pokušava doći do njih? Problem koji se javlja kod ovakvog odnosa prema osobnosti je taj što ovaj put uz minimalne moralne zahtjeve vlastitu osobnost stavlja u središte svega što se događa, što se očituje u odbacivanju svake obveze prema sebi, prema drugoj osobi, instituciji i vlasti općenito. To je samo vrlo sebičan oblik samospoznaje. U konačnici sve to potiče radikalni antropocentrizam, koji ispunjenje vide kao stvar sebstva, delegitimirajući zahtjeve koji dolaze izvan naših želja ili težnji, bilo od povijesti, tradicije, društva, prirode ili Boga. Orijevanost subjekta samo na sebe te nemogućnost izgradnje dubljih, kvalitetnih i sadržajnih odnosa predstavlja jedan od temeljnih problema suvremenog društva. Savršenost sobom i ne priznavanjem drugih u procesu rasta i sazrijevanja pak dovodi do neizostavnog vida samodostatnosti što u konačnici predstavlja animozitet od bilo kojeg autoriteta, a poglavito miješanja drugih u vlastiti život. Upravo je to ono što se označava „negativnom slobodom“. Lik

⁵² Usp. Isto, 36.

osobe koji se, sve više nameće modernom pojedincu jest što veći vid slobode od pri čemu se očito zanemaruje sloboda za.⁵³

2.2.2. Pretjerani kolektivism

Prema Hofstedeu, ljudi u kolektivističkim kulturama integrirani su u proširene obitelji od rođenja do socijalizacije, što je primjer jakih i kohezivnih grupa koje ih čuvaju i štite, a zauzvrat je pojedinac neupitno odan i vjeran cijeli život. Identitet se temelji na društvenom sustavu, naglašava kolektivističku orijentaciju (snažna vezanost za zajednicu koja može biti obitelj, klan, organizacija ili cijela kultura), ukratko, nalikuje na “mi” koje postoji unutar skupine koja je izvor identiteta.⁵⁴ Kada je riječ o radnim vrijednostima, fokus je na pripadnosti organizaciji i idealu pripadnosti. Uključivanje pojedinca u organizaciju prvenstveno je moralne prirode, slično obiteljskim vezama kroz koje pojedinac osjeća emocionalnu ovisnost i privrženost organizaciji. U organizaciji vlada harmonija, sukobi su svedeni na minimum, a sustav nagrađivanja primjenjuje se na cijelu organizaciju. Ljude koji odstupaju od normi doživljavaju se kao loši ili slabog karaktera, njihovo ponašanje karakterizira osjećaj srama i gubitak “čistog obraza”. Zapošljavanje se odvija unutar obitelji, što smanjuje rizik u poslovanju. Tada su odnosi između podređenih i nadređenih definirani u moralnoj dimenziji, rodbinske veze važnije su od zadataka. Odlučivanje se temelji na grupnom dogovoru, odnosno povjerenju u grupnu odluku i zajedničko rješavanje problema. Privatna sfera je podređena grupi, prijateljstva su diktirana društvenim vezama i stabilnim obiteljskim odnosima, a mišljenja su određena pripadnosti grupi, njihovim pravima i pravima grupe.⁵⁵

Triandis razlikuje četiri atributa koji definiraju kolektivism:

a) Značenje pojma o sebi- definicija pojma o sebi u kolektivističkim kulturama ovisi o članovima grupe kojoj pripadamo (npr. obitelj)

⁵³ Stjepan Radić, *Individualizam kao čovjekovo egzistencijalno uporište*, Bogoslovska smotra, 81 (2011.) 3, 545-548.

⁵⁴ Usp. Geert Hofstede and Joseph Soeters, *Consensus Societies with Their Own Character: National Cultures in Japan and the Netherlands*. Comparative Sociology, 1(1). https://brill.com/view/journals/coso/1/1/article-p1_1.xml?language=en 8 (Preuzeto 10.01.2024.)

⁵⁵ Usp. Renata Jeknić, *Individualističke i kolektivističke kulture u kontekstu globalizacije: Hofstedeov model i njegova kritika*, Revija za sociologiju, 37 (2006.) 3-4, 209.

b) Struktura ciljeva- ciljevi kolektivista usklađeni su i podređeni ciljevima grupe kojoj pripadaju i ti ciljevi imaju prioritet.

c) Ponašanje je funkcija normi i stavova- socijalno ponašanje kolektivista oblikovano je već postojećim normama.

d) Usmjerenost na potrebe grupe ili socijalnu razmjenu- kolektivisti vode brigu o potrebama grupe kojoj pripadaju i ostaju u dobrim odnosima s članovima grupe, iako im se to ne "isplati" s obzirom na omjer dobitaka i gubitaka.⁵⁶

Kolektivisti su osobe sa zavisnim poimanjem sebe u odnosu na druge ljude, stoga su odnosi s drugim ljudima za njih ključni. Oni naglašavaju kolektivnu dobrobit te pokazuju poštovanje i brigu prema drugima. Česte su tzv. emocije usmjerene na druge, kao što su npr. suosjećanje i sram. Izražavanje takvih emocija promiče zavisnost i suradnju, dok negativne emocije, poput ljutnje i bijesa, mogu biti na taj način nefunkcionalne u kolektivističkom kontekstu.⁵⁷ Iako je kolektivizam kao sustav u nekim slučajevima poželjan i dobar jer brine o grupi, stavlja potrebe grupe kao zajednice u prvi plan, može biti funkcionalan i u političkim i društvenim pitanjima jer masa može više napraviti od pojedinca, u drugu pak ruku ima svojih nedostataka. U kolektivističim strujama često stav da je cjelina odnosno društvo ili grupa bitnija od pojedinca često može odvesti u totalitarizam. Kolektivizam kao sustav sprječavao je razvoj osobne odgovornosti, inicijative i slobodnog djelovanja bez koji je teško pronaći usmjerenje pred nadošlim vrijednosnim pluralizmom u globaliziranom svijetu. Nepostojanje demokratske kulture i očekivanje da netko drugi, društvo ili država preuzmu svu brigu na sebe i sve osiguraju, pretvorilo se u nerealnu sliku da se mora imati sve i odmah.⁵⁸ U kolektivističkim sustavima pojedinac je značajan samo ako ispunjava interese kolektiva, zanemaruju se njegove potrebe kao zasebnog individiuma. Također neke grupe mogu imati i negativan utjecaj na društvo kao npr. organizirane kriminalne skupine, grupe u kojoj se njeguju i podržavaju devijantna i destruktivna ponašanja te time ostavljaju posljedice kako na pojedinca tako i na društvo u cjelini.

2.2.3. Pretjerani liberalizam

⁵⁶ Usp. Dino Šverko, *Emocije u kontekstu dimenzija individualizma i kolektivizma*, Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, 18 (2009.) 6, 1090.

⁵⁷ Usp. Isto, 1091.

⁵⁸ Usp. Ana Thea Filipović, *Učiti živjeti zajedno: Dimenzije socijalnog učenja u pedagoškoj i teološkoj perspektivi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2017., 40.

Lingvistički, liberalizam dolazi od riječi sloboda. Zato se upravo sloboda nalazi u idejama svih oblika liberalizma, premda je on samo jedan od mogućih shvaćanja i tumačenja pojma slobode. U liberalizmu na prvom mjestu je upravo sloboda, pa iz nje sve drugo proistječe i njoj se obogaćeno vraća. Zato je čovjek zamišljen kao osoba koja je posve dostatna sama sebi i upućena jedino na samu sebe. Takav individualistički liberalizam u sebi uključuje barem tri bitna sastojka: naturalizam, jer je po njemu njega čovjek sam po sebi dobar; racionalizam, jer je za njega čovjeku razum jedini izvor znanja; optimizam, jer su po njemu ljudi beskrajno učinkoviti zahvaljujući svojoj moći u društvu.⁵⁹ Teorija liberalne demokracije postavlja tri temeljna problema. Prvo, ljudska se individualnost tretira kao skup utvrđenih dispozicija koje treba koristiti i iskorištavati samo za zadovoljenje osobnih potreba i interesa. Drugo, tretira pojedince kao izolirane i samo izvana povezane jedni s drugima. Treće, bilježi ih apstraktno, bez obzira na njihovu individualnu ili društvenu razliku među njima. Liberalna demokracija ovdje funkcionira kao negativna sloboda, a ne kao pozitivna sloboda. Funkcija negativne slobode je zaštita slobode pojedinca, odnosno njegovog slobodnog, racionalnog i sebičnog djelovanja, od svih mogućih ograničenja - kolektivnih i individualnih. Ovdje je ključno kako ova teorija razumije slobodu. Ono počinje sa slobodom pojedinca u sebi. Oni imaju prirodnu sposobnost izbora i slobodnog djelovanja u svojoj okolini. Nitko se nema pravo miješati u njihovu slobodu izbora i djelovanja u okviru različitih mogućnosti.⁶⁰

Inzistirajući na oslobađanju čovjeka od tlačiteljske zajednice od najranije dobi, liberalni koncept inzistira na shvaćanju kako su ljudska bića nesklona uspostavljanju odnosa s drugima. Štoviše, svoju neovisnost dokazuju upravo nadvladavanjem stege odgoja, kulture i ostalih društvenih sputavatelja njihove samoautoritetnosti.⁶¹ Čini se da liberalizam u pitanjima morala i vjere prepušta svakom pojedincu odluku što je dobro i odbacuje tvrdnju da postoji moralni ili prirodni zakon koji obvezuje sve ljude, bez obzira na njihov svjetonazor. Ali pitanje je: Kako možemo postići konsenzus u društvu sastavljenom od ljudi koji imaju vrlo različite ideje o dobru? Iskustvo pokazuje da ljude, pojedinačno ili kolektivno, privlače i zadovoljavaju različita dobra poput bogatstva, časti, slobode i vrline. Pitanje je: Je li moguće održati slobodno društvo bez sveobuhvatnog i obvezujućeg moralnog učenja za sve? Recentni liberalizam, nazovimo ga "sekularni liberalizam", nastoji reducirati društvenu stvarnost na odnos države i pojedinca, što dovodi do slabljenja drugih oblika pripadnosti poput obitelji, lokalne zajednice ili crkve. U

⁵⁹ Usp. Jakov Jukić, *Kršćanstvo i liberalizam*, Časopis za opća društvena pitanja, 4 (1995.) 6, 886.

⁶⁰ Usp. Vladimir Vujčić, *Liberalizam, odgoj i obrazovanje*, Politička misao: časopis za politologiju, 28 (1991.) 3, 33-34.

⁶¹ Usp. Željka Pintar, *Odgoj i njegova suvremena dezintegracija*, Školski vjesnik: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu, 72 (2023.) 1, 214.

takvim okolnostima vjerska sloboda i sloboda savjesti gube smisao i ostaju samo mrtvo slovo na papiru. Papa Ivan Pavao II upozorio je na tu opasnost u enciklici *Centesimus Annus*, u kojoj stoji da Crkva "ne može podržati formiranje malih vladajućih skupina koje uzurpiraju državnu vlast u korist zasebnih interesa ili ideoloških ciljeva". Također je predvidio mogućnost da se uvjerenja i ideje mogu lako zloupotrijebiti u svrhe moći ako ne postoji konačna istina koja bi vodila političko djelovanje. Na kraju zaključuje da demokracija bez pravila lako prelazi u totalitarizam, bio on otvoreni ili prikriveni.⁶²

2.3. Odgoj i obrazovanje za vrijednosti

Čovjeka istovremeno određuje društvo, ali je i određen društvom. On na različite načine sudjeluje u društvenim procesima i usvaja različite kulturne i društvene modele koji oblikuju njegova individualna znanja i značenja. U tom kontekstu obrazovanje se promatra kao fenomen koji utječe na cjelokupni razvoj čovjeka kao društvenog bića. Tema odgoja i obrazovanja za vrijednosti iznimno je složena, jer ne samo da podrazumijeva potrebu za interdisciplinarnim pristupom, već zahtijeva i globalno razumijevanje povijesnog i društvenog konteksta koji utječe na promjenu obrazovnih vrijednosti. Ako se pretpostavi da se vrijednosti mogu shvatiti i definirati kao rezultat interakcije društvenih, individualnih i povijesnih čimbenika, postaje jasno da je formiranje vrijednosti u određenoj mjeri vezano uz povijesni okvir. Od davnina do danas obrazovanje i pismenost omogućuju oblikovanje pojedinca i utječu na razvoj ljudskih zajednica kroz povijest⁶³

„Prijenos vrijednosti može se sažeti u dva glavna pristupa: izravni pristupi i neizravni, odnosno poznati još i kao "preskriptivni" i "deskriptivni" pristupi. Izravni ili normativni pristup odnosi se na otvoreno i izravno poučavanje temeljnih moralnih imperativa ili vrijednosti i vrlina koje se smatraju zajedničkim svima. Ovaj se pristup često poistovjećuje s odgojem karaktera. S druge strane, neizravni ili deskriptivni pristup naglašava kritičko i kreativno razmišljanje, rješavanje problema i rasuđivanje koje mladima omogućuje da sama razaznaju što je ispravno i moralno. Osnova izravnog pristupa odgoju za vrijednosti je isticanje važnosti škole u poučavanju vrijednosti, ali i aktivne uloge učitelja u poučavanju učenika, a metoda koja se koristi je izravno poučavanje univerzalnih vrijednosti ili vrlina za koje se smatra da su ključne

⁶² Usp. Stephen Nikola Bartulica, *Liberalizam i religija*, Nova prisutnost, 14 (2016.) 1, 44-46.

⁶³ Usp. Vjera Brković, Rona Bušljeta Kardum, *Pregled razvoja odgoja i obrazovanja za vrijednosti u okvirima društveno-povijesnog konteksta*, *Obnovljeni život*, 76 (2021.) 1, 113-119.

da ih mladi usvoje. Ovaj pristup izravno definira sadržaj doktrine i navodi moralne vrline kao što su odgovornost, prijateljstvo, hrabrost itd. Fokus nije toliko na analizi tih vrijednosti, već na poticanju učenika da se ponašaju u skladu s njima. Izrađuju se nastavni planovi i programi, a nastava koristi brižljivo pripremljenu literaturu, poput studije biografija ljudi, koje mogu poslužiti kao primjeri i uzori. Karakter se shvaća u najširem smislu te stoga uključuje kognitivne, afektivne i bihevioralne aspekte morala. Kognitivni aspekti uključuju moralno rasuđivanje, zdravo odlučivanje i moralnu samosvijest. Za razliku od kognitivno-razvojnog pristupa, emocije ovdje igraju važnu ulogu i "služe kao most između prosuđivanja i djelovanja", dok se moralno djelovanje temelji na tri druge moralne kvalitete: moralnoj kompetenciji, volji i moralnoj navici. Izraz karakter, koji se koristi u svakodnevnom jeziku, odnosi se na sklonost osobe da djeluje u skladu s onim što se smatra moralno ispravnim. To je ono što se očekuje i traži od dobre osobe.⁶⁴

Neizravni, deskriptivni ili kognitivno-razvojni pristup uključuje različite metode koje polaze od uvriježenog stava da je najbolji način prenošenja vrijednosti ili moralnog odgoja poticanje i razvijanje mišljenja učenika te da učenici na taj način razvijaju svoj sustav vrijednosti. Treba naglasiti da ne postoji neutralnost u pogledu vrijednosti koje treba prenijeti ili poučavanja određenog smjera djelovanja, već se fokus usmjeruje prema nastavnim procesima. Prema Kohlbergu, moralni razvoj djece i adolescenata odvija se postupno, na temelju Piagetove teorije stadija kognitivnog razvoja. Kohlberg se protivio poučavanju specifičnih vrijednosti ili vrlina jer je vjerovao da su vrline relativne s obzirom na pluralizam društva. Kritičko mišljenje, također jedna od metoda ove skupine, ima za cilj razvijanje kognitivnih vještina koje omogućuju analizu vrijednosti i time razvijanje vlastitih vrijednosti ili stajališta o različitim temama.⁶⁵

Kritičkim razmišljanjem, analizom i usporedbom različitih mišljenja mladi pronalaze put do vrijednosti. Stoga, kako bi razvili sustav vrijednosti, mladi trebaju razviti niz vještina kritičkog mišljenja, kao što su: razumijevanje logike i moralnih dispozicija, otvorenost, nepristranost itd. Usvajanje kritičkog mišljenja omogućuje pojedincu refleksiju i usporedbu različitih vrijednosti kao i analizu vlastitog ponašanja i ponašanja drugih, uključujući analizu posljedica koje proizlaze iz prepuštanja takvog ponašanja, te na taj način pomaže pronaći i usvojiti vlastite vrijednosti kojima treba težiti. Iz prethodno rečenog proizlazi da vrijednosti

⁶⁴ Vini Rakić, *Odgov i obrazovanje za vrijednosti*, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske Zagreb, 19 (2010.) 4-5, 775-777.

⁶⁵ Usp. Lawrence Kohlberg, *The child as a moral philosopher. Psychology today*, 1968-. 2, 25-30.

igraju važnu ulogu: one nisu pojmovi o kojima se samo raspravlja, odlučuje i bira, već iza kojih se nešto želi i postiže. Vrijednosti nisu ni privatne ni subjektivne, već javne. Javne su u smislu da su međuljudske i obvezujuće za sve. Procjenom, prosuđivanjem, raspravom i odabirom vrijednosti odlučujemo kako ćemo se ponašati i u što ćemo vjerovati. U potrazi za skupom univerzalnih ljudskih vrijednosti koje se odnose na sve, posebno danas, u doba globalne povezanosti, Rushworth M. Kidder, predsjednik Instituta za globalnu etiku, intervjuirao je desetke muškaraca i žena koji se identificiraju kao ljudi s razvijenom sviješću i iz različitih kulturnih konteksta. Naveli su osam zajedničkih vrijednosti koje mogu pomoći "svijetu koji pati kroz problematičnu budućnost". Te vrijednosti su: ljubav, iskrenost, poštenje, sloboda, zajedništvo, tolerancija, odgovornost i poštovanje života. Ne bi nas trebalo iznenaditi da prednost dajemo ljubavi. Etičar Richard Hare objasnio je da je jezik mira jezik morala i ljubavi i da je moral zapravo ljubav jer bit morala sastoji se u tome da se daje interesima istu važnost drugih kao i vlastitima.⁶⁶

Slični rezultati u pogledu temeljnih vrijednosti dobiveni su i u istraživanjima vrijednosnih sustava mladih u Hrvatskoj, gdje su ljubav i prijateljstvo bile najvažnije vrijednosti. Treba napomenuti da ne postoji strogo usvojena i definirana hijerarhija vrijednosti. Vrijednosti su međusobno povezane, međusobno ovisne i svaka osoba kroz život bira određene vrijednosti za sebe, ovisno o kontekstu u kojem se nalazi, svojim ciljevima ili načinu na koji razmišlja o sebi i svijetu. Uloga vrijednosti u obrazovanju je neosporna i nezamjenjiva. Oni ne samo da nam pokazuju kakvu djecu i ljude želimo u budućnosti, već i kakvo društvo želimo. Vrijednosti se komuniciraju na mnoge načine, svjesno ili nesvjesno, namjerno ili nenamjerno. Svaka osoba ima određene vrijednosti i izražava ih kroz svoje mišljenje, ponašanje i opći stil života. Vrijednosti stečene u odgoju i obrazovanju postaju vodilja u životu i daju mu smisao.⁶⁷

⁶⁶ Usp. Hare Richard Mervyn, *Jezik morala*, Hrvatski studij sveučilišta u Zagrebu, 1998.,123.

⁶⁷ Vini Rakić, *Odgoj i obrazovanje za vrijednosti*, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske Zagreb, 19 (2010.) 4-5, 777-790.

3.KATOLIČKI VJERONAUKE KAO VRIJEDNOSNI ODGOJ

Početakom 90-ih godina 20.stoljeća, odnosno 1991.god. vjeronauk je ponovno našao svoje mjesto u obrazovnom sustavu hrvatskih škola. Čovjek koji je po svojoj biti religiozno biće pokazuje neizostavnu potrebu religioznog odgoja. Visok postotak upisane djece na vjeronauk pokazuje potrebu vjerskog odgoja i integraciju djece i mladih u njegov vrijednosni sustav. Time se ostvaruje pravo roditelja da izaberu vrijednosno orijentirani odgoj za svoju djecu i da religiozni odgoj bude dostupan za svakoga tko ga traži za svoju djecu. Prema Nacionalnom okvirnom kurikulumu koji je objavljen 2011.godine, odgoj i obrazovanje trebaju buditi, poticati, i razvijati osobni identitet, a odlika osobnog identiteta zahtijeva poštivanje različitosti. Prvi od sedam odgojno-obrazovanih ciljeva NOK-a ističe da treba osigurati sustavan način poučavanja učenika, poticati i unaprjeđivati njihov intelektualni, tjelesni, estetski, društveni, duhovni i moralni razvoj u skladu s njihovim sklonostima i sposobnostima.

Papa Benedikt XVI. upozorio je na podvojenost kršćanskog odgoja mladih: s jedne strane naglašava se i odgaja emotivnost i ono što je specifično ljudsko, ali se ne odgoja za izbor vjere u Isusa Krista. U svom pismu Rimskoj kuriji navodi neke zahtjeve izvornog odgoja.⁶⁸

Prema papi bitna je svrha odgoja formiranje osobe kako bi je se osposobilo da živi u punini i da svojim doprinosom čini dobru zajednicu. Jedna od zadaća odgoja je ta da u odgoju treba darovati jedan određeni dio sebe, da na mnoga pitanja mladih koja ih muče treba odgovoriti istinom, i to onom koja može biti vodič u životu, da je patnja sastavni dio našeg života jer sposobnosti za ljubav odgovara sposobnost za trpljenje te da je najosjetljivija točka odgoja upravo pronalaženje ravnoteže između stega i slobode. Na njegove riječi njegove riječi nastavlja se papa Franjo u svojoj pobudnici *Amoris laetitia* gdje on naglašava važnost osobe odgojitelja. On poziva roditelje na svijest o vlastitoj odgojnoj autentičnosti i na odgovorno preuzimanje zadaće odgoja mladih i djece. Papa naglašava važnost roditelja u razvoju i formiranje identiteta svoje djece, te ih vidi i kao prve i ključne odgojitelje vjere i usađivanja vjerskog sjemena u njih. Nadalje, odgovoran učitelj, više je nego potreban u današnjem vremenu.⁶⁹

⁶⁸ Bissoli, Cesare. "Odgojna misao Benedikta XVI.." *Kateheza* 32, br. 4 (2010): 319-333.

⁶⁹ Papa Franjo, *Amor Laetitia- Radost Ljubavi*, KS, 2016., 77.

Papa Benedikt XVI. naglašava u svojoj enciklici *Deus Caritas est* da biti kršćanin „nije rezultat neke etičke odluke ili neke velike ideje, već je to susret s događajem, s Osobom, koja životu daje novi obzor i time konačni pravac.“ Vjeronauk u kontekstu škole pozvan je osnažiti religioznu kompetenciju učenika i njegovu otvorenost i zanimanje za religiozno tumačenje čovjeka i svijeta, pobuditi njegovu osviještenost o vlastitoj religioznosti i sposobnost njezina izražavanja kako na osobnoj tako i na zajedničkoj razini. Školski je vjeronauk pozvan na izgrađivanje i osnaživanje sposobnosti kod učenika da zauzmu stav prema stvarnostima vjere i religije koji je utemeljen na njihovom dobrom poznavanju koji će mu omogućiti da oblikuju svoj život na temelju izgrađenih stavova.⁷⁰

Papa Franjo u svom dokumentu *Evangelii Gaudium* već u prvom poglavlju o misijskoj preobrazbi Crkve iznosi nekoliko važnih naglasaka o moralnom učenju. Prva rečenica kojom papa Franjo otvara ovo prvo poglavlje svakako je evanđeoski nalog uskrslog Krista: „Pođite dakle i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga i učeći ih čuvati sve što sam vam zapovjedio’ (Mt 28, 19-20).” Glavni sadržaj cijeloga Isusovog evanđeoskog navještaja predstavljaju Božje kraljevstvo i nova zapovijed ljubavi, stoga zapovijed evangelizacije uskrsloga Gospodina predstavlja bitno svojstvo naviještanja. U tom smislu sadržaj i naviještanje zajedno tvore jednu realnu cjelinu. Evangelizacija se vrši propovijedanjem, a djelo propovijedanja je sadržajem evangelizacija, a propovjednik je evangelizator, to jest vršitelj evangelizacije. Stoga pastoral i pastoralno djelovanje, vjeronauk, kateheza trebaju stajati u bitnoj povezanosti s evangelizacijom. U *Evangelii gaudium* papa Franjo ističe da Isusov poziv na evangelizaciju odjekuje u novim okolnostima i izazovima koji se stavljaju pred poslanje Crkve i vjeronaučne nastave i svi smo pozvani na taj misionarski izlazak. Taj izlazak ne podrazumijeva fizički izlazak, nego duhovni, odnosno svojevrsno obraćenje koje zahtjeva izlazak iz vlastite udobnosti i imati hrabrosti kročiti na sve periferije koje trebaju svjetlo evanđelja. Papa Franjo nas poziva da se oslobodimo mentaliteta sigurnih planova i kontrole svega, jer takav mentalitet ograničava neshvatljivu slobodu, novost i iznenađenja Božje riječi.⁷¹

⁷⁰ Usp. Jadranka Garmaz, Hans Mendl, *Kroz vatru i vodu: Kateheza i religiozni odgoj adolescenata i mladih u suvremenom svijetu*, Katolička izdavačka kuća i časopis Crkva u svijetu, Split, 2023., 73-74.

⁷¹ Papa Franjo, *Evangelii gaudium-Radost evanđelja*. Apostolska pobudnica o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu, KS, Zagreb, 2013.,19.

Jedan od poznatih istraživača religijske pedagogije, Rudolf Englert, ističe da učenici prvo moraju učiti o vlastitoj vjeri kako bi u potpunosti razumjeli druge vjere, kulture i tradicije.⁷²

Konfesionalni vjeronauk oblikuje kod učenika kršćanski pogled na svijet i čovječanstvo, koji se temelji na ljubavi, zaštiti svijeta i okoliša te uvažavanju čovjeka kao osobe od početka do kraja njegova života. Vjeronauk kao takav otvara vrata dijalogu između različitih vjera i kultura te omogućuje dijalog s drugima i s onima koji su drugačiji od nas. Kršćanstvo nudi miran pogled na svijet i ljude te naglašava poštivanje drugih i zaštitu zemlje. Prema nekim istraživanjima o vještinama koje se stječu vjeronaukom, može se zaključiti da se vjeronauk temelji na istraživanju kognitivne dimenzije koja omogućuje percepciju činjenica, sposobnost razumijevanja i objašnjavanja sadržaja, interkulturalnih, međureligijskih, ali i transreligijskih i transverzalnih vještina stupanja u dijaloške odnose s drugima, zajedničkog rada, učenja i rasta s drugima, etičke vještine i sposobnosti zauzimanja stavova te usavršavanja čime se postiže sposobnost organiziranja i oblikovanja vlastitog života i obrane dobrog života svih ljudi. Vjeronauk temeljen na biblijskoj poruci ima za cilj osuditi neetičnost i korupciju te se aktivno zalagati za pravdu i istinu. Učenike treba odgajati i obrazovati da znaju razlikovati dobro od zla, istinu od laži, poštenje od nepoštenja te da se odupru svim oblicima neetičkih postupaka koji degradiraju i iskorištavaju sebe i druge.⁷³

Katolički vjeronauk posebno pomaže učenicima upoznati i razumjeti temeljni smisao života, integrirati religijsku dimenziju u formalno obrazovanje kao bitnu točku za osobni rast i razvoj, za čovječnost i slobodu, kako bi i sami dali svoj doprinos izgradnji. Izgradnja osobnog identiteta temelji se osobito na pitanjima o temeljnom smislu života. Ovaj odgovor prvenstveno ovisi o osobnom životu, životu s drugima i životu u zajednici. Kroz pitanja o smislu života i Bogu školski vjeronauk omogućuje mladima i učenicima kritičko propitivanje životnih i društvenih problema, strahova i nada našega vremena u duhu vjerske slike Boga i čovječanstva. Osobito ju je važno probuditi u djeci i mladima, jer neki i danas žele izgraditi svijest bez Boga i zatvoriti je u zemaljsku stvarnost, u tjelesnost i besperspektivnost.⁷⁴

„Istina se bolje razumije samo kad je povezana s cjelinom kršćanske poruke. Autentično propovijedanje evanđelja pokazuje da kršćanski moral nije neka stoička etika, puka askeza,

⁷² Usp. Roman Englert, *Korrelation(sdidaktik). Bilanz und Perspektiven*, u: *Religionspädagogische Beiträge* 38 (1996) 3.

⁷³ Usp. Jadranka Garmaz, Hans Mendl, *Kroz vatru i vodu: Kateheza i religiozni odgoj adolescenata i mladih u suvremenom svijetu*, Katolička izdavačka kuća i časopis Crkva u svijetu, Split, 2023., , 97-99.

⁷⁴ Usp. Ante Pavlović, *Putovima vjerskog odgoja*, Crkva na kamenu, Mostar, 2005, 86-88.

praktička filozofija ili katalog grijehâ i zabludâ, nego osobni odgovor Bogu koji nas ljubi i spašava, koji se poistovjetio s bližnjim, osobito onim u potrebi, i poziva nas da izidemo iz nas samih i tražimo najprije dobro bližnjega. Sve su kršćanske kreposti u službi odgovora ljubavi i milosrđa i ako moralno učenje Crkve ne blista evanđeoskom snagom ljubavi i privlačnošću milosrđa izloženo je opasnosti da postane kula od karata, a što je najveća pogibelj, budući da se pokazuje kako u središtu navještaja ne stoji evanđelje, nego neki istrgnuti doktrinarni ili moralni naglasak koji proizlazi iz određenih ideoloških opcija. Tada kršćanska poruka nema snagu i svježinu ‘mirisa evanđelja’, nego boluje od formalnosti koja promašuje bît evanđelja, naglašava papa Franjo.⁷⁵

Na taj način vjeronauk u školi potiče dublje razmišljanje, vjersko osvještavanje i potragu za Bogom. Vjeronauk u školi kritički vrednuje i problematizira različita iskustva koja učenici imaju o svijetu i životu. To im pomaže da ljudsku egzistenciju prepoznaju kao otvora prema Bogu i otkriju nadnaravnu osnovu tog postojanja. Vrijednost školskog vjeronauka je upravo u tome što učenici stječu svijest o sebi, svom dostojanstvu i svom pozivu koji nadilaze vremenito i prolazno područje. Katolički vjeronauk pomaže im u razvijanju vlastitog identiteta i pogleda na život kako bi mogli živjeti i raditi s drugima te ih učiti odgovornosti za život u zajednici. To je posebno važno danas, gdje postoji “pseudoidentitet” koji s jedne strane neutralizira sve vrijednosti života, a s druge strane ih diže na drugu razinu. Spektar odnosa koje kateheza promatra i propituje je širok: ljudsko dostojanstvo i prava, društvena pitanja, obitelj, etička pitanja u području znanosti i tehnologije, događanja u području kulture, znanosti i tehnologije itd. solidarnost s bespomoćnima, isključenima, bolesnima i siromašnima.⁷⁶

3.1. Utemeljenost katoličkog vjeronauka u javnoj školi

Utemeljenost katoličkog vjeronauka u javnom odgojno-obrazovnom ozračju sažet ćemo Pranjićevim razmišljanjem koji ističe da je vjera uz svu njenu religijsku manifestaciju i na njoj zasnovanu praksu, na njen više ili manje dogmatski oblikovan polog, nije tek proizvoljna komponenta ljudskog bića bez koje bi on mogao funkcionirati kao i s njom. Vjera kao interpersonalna komunikacija očovječuje čovjeka kako na ljudskoj tako i na transcendentalnoj razini pa svaki doprinos tom obliku razvoja i promicanja ljuske osobnosti može biti dobrodošao i poželjan. U većini europskih zemalja, pa tako i u Hrvatskoj, katolički vjeronauk u javnim školama temelji se na ideološkom pluralizmu, vjerskoj slobodi i pravu roditelja da svoju djecu

⁷⁵ Tonči Matulić, *Promišljanje o nekim moralnim naglascima u naučavanju pape Franje*, Crkva u svijetu, 57 (2022.) 1, 5-6.

⁷⁶ Usp. Ante Pavlović, *Putovima vjerskog odgoja*, Crkva na kamenu, Mostar, 2005, 86-88.

poučavaju vjeronauku. Prema Guilarteu, konfesionalni vjerski i moralni odgoj pridonosi cjelovitom formiranju učenika, koji tako razvijaju svoje transcendentalne sposobnosti, olakšavajući smisao života i osvjetljavaju zajedničke vrijednosti koje omogućuju slobodan, miran i ujedinjen život i suživot ljudi.⁷⁷

Pluralistička i demokratska škola omogućuje vjeronauk u njegovoj cjelovitosti. Humanitarna i demokratska škola izgrađena je na holističkoj paradigmi, odnosno na shvaćanju složenosti, jedinstva i cjelovitosti odgojno-obrazovne stvarnosti i odgojno-obrazovnog djelovanja, promičući odgoj i obrazovanje koje afirmira pojedinca u njegovu životu te ga odgaja za psihički zdravo, duhovno i aktivno biće. Čovjek je uvijek cjelina, osoba koja razmišlja, zaključuje, prihvaća, prosuđuje, želi, osjeća i zauzima stav. Vjera je dar Božji, ali i slobodan odgovor čovjeka Bogu. On traži cijeloga čovjeka u njegovoj cjelovitosti i u njegovoj stvarnosti. Na toj osnovi vjeronauk u školi, prema školskoj cjelovitoj odgojno-obrazovnoj paradigmi, naglašava cjeloviti odgoj čovjeka, shvaćenog kao jedinstvo duha, duše i tijela, čime se naglašava sklad odgoja u te tri ljudske dimenzije. Njeno konfesionalno značenje temelji se na univerzalnom značenju i značaju religije za čovjeka i smisao njegova života. Crkva mu stoga daje duboke antropološko-pedagoške, teološko-crkvene, povijesno-kulturne i konačno pravne temelje.⁷⁸

3.1.1. Antropološko-pedagoška utemeljenost

Niz je dokumenata Katoličke Crkve na europskom planu koji ističu antropološko-pedagošku utemeljenost konfesionalnog religijskog odgoja i obrazovanja u javnoj školi. Posebno važan dokument svakako je onaj Zajedničke sinode biskupija u Saveznoj Republici Njemačkoj iz 1974.godine pod nazivom Vjeronauk u školi koji je ujedno i prvi crkveni dokument u Europi koji utemeljuje vjeronaučnu nastavu polazeći od ciljeva i zadataka javne škole. Prema ovom dokumentu tri su glavna razloga koja opravdavaju konfesionalni vjeronauk u školi kao školski predmet: 1. antropološki, 2. povijesno-kulturni i 3. društveno-kritički.

Prema njemu vjeronauk u školi nužno doprinosi razvoju individualizacije i socijalizacije kao jednih od glavnih ciljeva škole. Antropološko-pedagoška opravdanost katoličkog vjeronauka u javnoj školi proizlazi iz činjenice da pluralna i demokratska škola učenicima treba omogućiti upoznavanje, poštivanje i čuvanje vlastitog i tuđeg vjerskog, kulturnog i nacionalnog identiteta, kao i ostvarivanje prava roditelja da im škola djecu odgaja u skladu njihovim

⁷⁷ Usp. Ksenija Rukavina Kovačević, *Katolički vjeronauk u školi: identitet i perspektiva razvoja*, Glas Koncila, Riječka nadbiskupija, Zagreb, 2019., 48-49.

⁷⁸ Usp. Ante Pavlović, *Putovima vjerskog odgoja*, Crkva na kamenu, Mostar, 2005., 78-79.

vjerskim uvjerenjima, životnim vrijednostima te u tradiciji Katoličke Crkve kojoj pripadaju.⁷⁹ „Općeljudsko sazrijevanje, i fizičko i moralno, u bitno je povezanosti s duhovno - vjerničkim sazrijevanjem i ukupnim identitetom učenika pa ciljevi školskoga vjeronauka moraju po sebi težiti i tom postignuću. Školski vjeronauk uvažava potrebu cjelovitog odrastanja i humaniziranje učenika i ne dopušta da učenik umjetno i pasivno stoji pred kršćanskom ponudom nego mu omogućava da kroz susret s religijom potakne temeljna pitanja života i životnoga smisla, te da mu u kršćanskoj perspektivi otvori životnu nadu i dadne pozitivan odgovor vjere. Školski vjeronauk tako omogućava da učenik postigne svoju cjelovitu punoljetnost, svoj vlastiti identitet pa se s posebnom pozornošću obazire i usredotočuje na njegove probleme, očekivanja, planove i bitne potrebe. U psiho-pedagoškom smislu na ovoj se razini događa temeljna, općeljudska integracija vjere i života, što je jedan od glavnih ciljeva školskog vjeronauka.“⁸⁰

Ovako shvaćen konfesionalni vjeronauk pokazuje svoju pravu narav i izričaj u školskom sustavu, on na taj način jamči vlastitu autentičnost i odgojnu uvjerljivost, a opet s druge strane čuva i njeguje dijaloški i ekumenski duh u odnosu na druge ljude, svjetonazore, religije i kulturne izričaje.⁸¹

3.1.2. Teološko-eklezijalna utemeljenost

Teološko-eklezijalna utemeljenost konfesionalnog vjeronauka u javnoj školi bazira se na upućenosti čovjeka prema Transcendenciji u svijetlu kršćanske poruke spasenja. Utemeljenost katoličkog vjeronauka u javnoj publici Hrvatskoj izrasta iz poslanja Katoličke Crkve da vrši svoju zadaću naviještanja Radosne vijesti, odnosno Evanđelja na području odgoja i obrazovanja i tako pomaže suvremenom čovjeku u dozrijevanju njegovog temeljnog opredjeljenja za vjeru u sekulariziranom svijetu. Prema planu i programu katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi ovaj vid utemeljenosti polazi od poslanja Katoličke Crkve koja je pozvana i dužna upoznati sve ljude koji to žele s porukom kršćanske vjere o Bogu, čovjeku i svijet te čovjekovim najdubljim pitanjima. Prema programu katoličkog vjeronauka u srednjoj školi ovaj se predmet u svom sadržaju najprije usredotočuje na osobu Isusa Krista u otajstvu Presvetoga Trojstva. Isto tako usredotočuje se na povijest spasenja, osobito Kristovo djelo otkupljenja, nauk i tradiciju Katoličke Crkve, na njezine povijesne, umjetničke i kulturne izričaje. Cilj mu je omogućiti skladan i cjelovit odgoj ljudske osobe koja je sposobna kritički promišljati

⁷⁹Usp. Ksenija Rukavina Kovačević, *Katolički vjeronauk u školi: identitet i perspektiva razvoja*, Glas Koncila, Riječka nadbiskupija, Zagreb, 2019., 50.

⁸⁰ Ante Pavlović, *Putovima vjerskog odgoja*, Crkva na kamenu, Mostar, 2005., 141-142.

⁸¹ Usp. Isto, 80.

kršćansku, duhovnu, tradicijsku, kulturnu i svu ostalu stvarnost kojom je okužena. To učeniku omogućuje da svjesno, slobodno i odgovorno donosi osobnu odluku, oblikuje osobne stavove i uvjerenja te moralne vrijednote koje će mu omogućiti radostan, miran i plodan život u ljudskoj i crkvenoj zajednici.⁸²

3.1.3 Povijesno-kulturna utemeljenost

Društveno-kulturna i vrijednosna utemeljenost konfesionalnog religijskog odgoja i obrazovanja u javnoj školi primarno se odnosi na odgojnoj i društveno-kulturnoj važnosti religijske činjenice te na doprinosu ovog predmeta odgoju za vrijednosti, cjelovitom razvoju učenika i njegove sposobnosti, ali i u sprječavanju različitih oblika fundamentalizma, fanatizma, netolerancije i drugih diskriminirajućih pojava. U skladu s ovim možemo zaključiti da se od današnje konfesionalne nastave vjeronauka sve više očekuje primarni doprinos u promociji i izgradnji društveno prihvatljivih vrijednosti i ponašanja kao što su odgoj za pluralizam, tolerancija, prihvaćanje drugih i drugačijih.

U prepoznavanju kulturne vrijednosti katoličkog vjeronauka u školi polazi se od toga da on na sustavan i institucionalan način prenosi kršćansku kulturu u školi i da uspostavlja vezu s ostalim ljudskim znanjima, posebno na području današnje kulture i civilizacije. Tako shvaćen odnos između kulture i vjere podrazumijeva različitosti i omogućuje dijalog na području religijsko-kulturnih činjenica koje podržavaju različite religije i svjetonazori u društvu.⁸³ Religija pa tako i kršćanska religija, izrasla u kulturi, dala je transcendentalni smisao i uporište kulturi i tako je izgrađivala na različitim područjima života. Religija je mogli bi smo reći integralni dio kulture, a kultura je integralni dio religije. Osobito jak utjecaj ima kultura relativizma, nasilja i smrti što dovodi do potiskivanja religije iz javnog života i ne dopušta nužan dijalog vjere i kulture, vjere i života. Vjeronauk u školi ima svoju kulturnu vrijednost i zadaću. Posebnost školskog vjeronauka je u tome što on religijske činjenice koje su dio ukupne kulture, čita svojim autentičnim duhovnim i religioznim očima i jezikom. Tako katolički vjeronauk ima za zadatak da temeljne vrijednosti naše kulture i civilizacije kao što su sloboda, prava, autonomija i dostojanstvo ljudske osobe tumači u svijetlu kršćanske poruke i tradicije. Radi se o temeljnim vrednotama čovjeka, društva i ljuske kulture o kojima Crkva mora govoriti i izložiti jasno i koncizno svoje stavove jer učenici bez poznavanja kršćanskih izvora, osobito Svetog Pisma, potom crkvene tradicije i nauka Crkve, nisu u stanju na pravi način razumjeti svoju

⁸² Usp. Ksenija Rukavina Kovačević, *Katolički vjeronauk u školi: identitet i perspektiva razvoja*, Glas Koncila, Riječka nadbiskupija, Zagreb, 2019., 52-53.

⁸³ Usp. Isto, 53-54.

vlastiti kulturu i povijest koje su prožete kršćanskim religijsko-kulturnim i duhovnim izričajima. Katolički vjeronauk svemu tome pristupa ne površno, nego iznutra u skladu s porukom koju naviješta. Stoga, vjeronauk koji u sebi sadrži sve navedene ciljeve, bitan je dio cjelovita odgoja djece i mladeži u školi i to škola mora itekako uvažavati i omogućavati.⁸⁴

3.1.4. Pravna utemeljenost

Postoje dva temeljna modela zakona kojima se regulira vjeronauk u školi: 1. državnim zakonima ili mjesne biskupijske konferencije. Ustavom Republike Hrvatske svakom je građaninu zajamčena sloboda savjesti i vjeroispovijesti te slobodno očitovanje vjerskog uvjerenja. Pravna utemeljenost katoličkog vjeronauka u hrvatskim školama proizlazi iz više zakonskih dokumenata i odredbi, posebno iz *Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture* i *Ugovora između vlade Republike Hrvatske i Hrvatske biskupske konferencije o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama*. Republika Hrvatska na taj način u svjetlu načela o vjerskoj slobodni poštuje temeljno pravo roditelja na vjerski odgoj svoje djece te se obvezuje da će, u sklopu školskog plana i programa i u skladu sa voljom roditelja ili skrbnika jamčiti nastavu katoličkog vjeronauka u svim javnim osnovnim i srednjim školama i u predškolskim ustanovama kao obveznog predmeta za onoga koji ih izabere i pod istim uvjetima kao i ostali nastavni predmeti.

Katolički vjeronauk u javnoj školi u skladu je sa svim normama međunarodnog prava o pravima čovjeka u koje ulazi pravo na slobodu vjeroispovijesti, ali i pravo roditelja da njihova djeca u javnom prostoru pluralne i vrijednosno orijentirane škole imaju pravo i mogućnost odgoja i obrazovanja u vrijednostima koje se gaje u obitelji. Na taj način roditelji svoje odgojno poslanje dijele s drugima i s institucijama za to ovlaštenima kao što su država i Crkva čime se priznaje i njihova suodgovornost u upravljanju i radu škole.⁸⁵

3.2. Odgojno-obrazovna postignuća katoličkog vjeronauka u srednjoj školi

Svrha katoličkog vjeronauka u srednjoj školi iskazuje se u tome da on pridonosi ostvarivanju odgojno-obrazovnih ciljeva iz društveno-humanističkih znanosti te promiče njihovo religiozno i socijalno sazrijevanje. Učenicima omogućuje da objektivno i sustavno, na

⁸⁴ Usp. Ante Pavlović, *Putovima vjerskog odgoja*, Crkva na kamenu, Mostar, 2005, 84-85.

⁸⁵ Usp. Ksenija Rukavina Kovačević, *Katolički vjeronauk u školi: identitet i perspektiva razvoja*, Glas Koncila, Riječka nadbiskupija, Zagreb, 2019., 55-56.

osnovu svojih životnih pitanja te životnim iskustvom na osobnoj i zajedničkoj razini, upoznaju i dožive katoličku vjeru, da steknu znanje i razumijevanje njezinih odnosa prema drugim religijama i svjetonazorima, njezina povijesnog hoda i utjecaja na ljudsko društvo. Pomaže im da prepoznaju vjerski doprinos općeprihvaćenim ljudskim vrednotama, da znaju obrazložiti njezine temeljne postavke te da kroz dijalog s vjerskim sadržajem, vrednotama i stavovima i sami postanu humanije osobe. Stoga, glavni cilj katoličkog vjeronauka u srednjoj školi je upravo taj da omogućava skladan odgoj ljudske osobe koja je sposobna kritički promišljati kršćansku, duhovnu, kulturnu i tradicijsku stvarnost koja ga okružuje. Slijedom svega navedenoga donosimo sljedeće religiozne kompetencije koje učenici stječu kroz sadržaj vjeronaučnog sadržaja u srednjoj školi:

- Razumijevanje čovjeka kao religioznog bića i njegove otvorenosti za tumačenje religiozne stvarnosti;
- Sposobnost cjelovita pristupa religijskoj, religioznoj i vjerskoj stvarnosti;
- Osvješčivanje vlastite religiozne stvarnosti i vjere te sposobnost njezina izražavanja na osobnoj i zajedničkoj razini;
- Upoznavanje kršćanstva, posebno katoličke vjere, nositeljice kulture i povijesti hrvatskog naroda, te osvješčivanje njezine nezamjenjive uloge u suvremenom društvu;
- Upoznavanje sadržaja kršćanske vjere kao vodilje u vlastitom tumačenju svijeta i spremnost na sučeljavanje s tim;
- Prepoznavanje kršćanske vjere kao autentičnog odgovora na pitanja koja se odnose na smisao života te usmjeravanja i oblikovanja života;
- Sposobnost kritičkog propitivanja različitih oblika vjerskog i religioznog mišljenja i ponašanja;
- Upoznavanje s drugim religijama, svjetonazorima i konfesijama, promicanje ekumenskog zajedništva, te usvajanje stavova tolerancije i dijaloga s drugima.⁸⁶

Katolički vjeronauk u školama je konfesionalno usmjeren. Kao školski predmet zahvaća u promišljanje i tumačenje kršćanske objave i nauka Katoličke Crkve te u svom pedagoškom i teološkom projektu ostvaruje vjernost Bogu i ljudima. Vjernost Bogu na poseban se način izražava u istinitom i sigurnom tumačenju i poznavanju cjelovite kršćanske objave, navještaja

⁸⁶ Usp. Isto, 65-66.

Evandjelja i nauka Katoličke Crkve, njezine stvarnosti te njezina sakramentalnog i povijesnog poslanja. Katolički vjeronauk usredotočuje se na svoj bitni sadržaj, odgojno-obrazovno poslanje, na osobu Isusa Krista u otajstvu Trojedinog Boga: Oca, Sina i Duha Svetoga, na središnje događaje povijesti spasenja i, nadalje, na središnje događaje iz povijesti spasenja te na Kristovu otkupiteljskom djelu spasenja. Njegov temelj su i sakramenti, povijest i bogata tradicija Crkve, njezini sveci i duhovni uzori, njezina povijesna, kulturna i umjetnička baština, te sve vrijednosti koje potiču razvoj cjelovitog ljudskog i kršćanskog života koji sazrijeva u vjeri, nadi i ljubavi. U središtu ljudske odanosti je čovjek kao Božja kreacija, stvorena na sliku Božju, te njegova temeljna pitanja i iskustva o smislu života i vlastitog postojanja. Katolički vjeronauk u školi također zadire u područje ljudske kulture te živog i aktivnog dijaloga s kulturom i kulturama sadašnjosti. Njegovo poslanje je svakom čovjeku prenijeti Evandjelje kroz koje učenici uče i razvijaju vlastiti vjerski, kulturni i nacionalni identitet, te uče i poštuju identitete drugih ljudi i skupina, izražavajući međukulturni dijalog i suradnju u današnjem svijetu. Vjeronauk razvija i druga znanja, vještine i kompetencije učenika u različitim područjima koja pridonose provedbi temeljnih vrijednosti programa, uključujući osobne, društvene i građanske vještine i odgovornosti. Uz suvremene komunikacijsko-didaktičke aktivnosti, pristupe, strategije i metodička sredstva u kreativnim i suradničkim procesima poučavanja i učenja, katolički vjeronauk u školi ima i svoju pedagoško-metodičku posebnost, jer poštuje vjeronauk i školski sat kao živ i dinamičan susret ljudi, učenika i vjeroučitelja s otajstvom riječi i milošću Božjom. Istodobno, vjeronauk promiče i omogućuje interdisciplinarni dijalog i interdisciplinarnu suradnju s drugim institucijama u društveno-humanističkim i drugim obrazovnim područjima. Temeljni sadržaji i ciljevi nastavnoga predmeta Katolički vjeronauk strukturirani su u četiri domene koje omogućavaju vjeroučiteljima kvalitetno planiranje procesa poučavanja i učenja:

- Čovjek i svijet u Božjem naumu
- Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana
- Kršćanska ljubav i moral na djelu
- Crkva u svijetu.

Ova se područja katoličkog vjeronauka prožimaju i nadopunjuju sadržajno i funkcionalno, pridonoseći razvoju znanja i perspektiva primjenjivih na bilo koji predmet i sadržaj predmeta. Domene omogućuju da se znanje o raznim temama stječe iskustvom, stalno usavršava i primjenjuje u životu. Sam proces poučavanja i učenja mora uzeti i razumjeti specifičnu situaciju učenika kao početnu točku i započeti tamo gdje se učenik nalazi. Vjeroučitelji uviđaju da u tom

procesu osobnog promišljanja neće svi učenici u potpunosti prihvatiti religijsku viziju života, što će im biti izvor nadahnuća i poseban izazov da preuzmu inicijativu u daljnjem procesu oblikovanja učenika u njihovoj vjeri.⁸⁷

3.2.1. Čovjek i svijet u Božjem naumu

Katolički vjeronauk mjesto je koje učenicima pomaže da dođu do odgovora na pitanja o smislu i izvoru vlastitog života. Meditirajući i razmišljajući nad biblijskim tekstovima te tumačeći svjedočanstva tradicije Katoličke Crkve, učenik na poseban način može iskusiti Božji interes i brigu za čovjeka, posebno vidljiv i u današnjoj zadaći naviještanja kraljevstva Božjega. To naviještanje najprije je zadaća cijele Crkve kao zajednice vjernika koja učenika potiče i aktivira na otvorenost prema drugome, zajedništvo s Njim i zajedničko djelovanje prema svijetu i prirodi iz perspektive kršćanske vjere. Uz to, važno je učenicima u svijetlu vjere tumačiti poruku Isusa Krista o kraljevstvu Božjemu kao poruku o razumijevanju i življenju uspješnoga života iz perspektive kršćanske vjere što će od učenika zahtijevati sučeljavanje s različitim ponudama smisla i vrijednosti društva i kulture u kojoj žive. Na pitanja o smislu života, smrti, patnje, ljubavi, nade, budućnosti, vječnosti učenici dobivaju temeljne odgovore svoje vjere. Osim što učenik upoznaje odgovore koje daje katolička vjera, istodobno mu je omogućeno razumijevanje svijeta i čovjeka na temelju drugih religija i uvjerenja. Sve to zajedno služi stalnome razvoju vlastite vjere, ali i prihvaćanju i razumijevanju onih koji temelj i smisao života čovjeka i svijeta vide iz neke druge religijske ili filozofijske perspektive.⁸⁸

3.2.2. Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana

Katolički vjeronauk pomaže učeniku shvatiti da je Riječ Božja, prije svega, Isus Krist, objavljeni i utjelovljeni Sin Božji, koji je od početka stvaranja svijeta i čovjeka bio jedno s Ocem, u jedinstvu s Duh Sveti. Učenik tako može shvatiti otajstvo Božje objave, koji se objavio čovjeku u utjelovljenom Sinu, koji je sišao na zemlju u ljudskom obliku i djelu. Novost ove biblijske objave je da Bog govori ljudima preko ljudi nadahnutih Duhom Svetim. Stari zavjet pokazuje učenicima savez Božje ljubavi sa židovskim narodom, a Novi zavjet će im donijeti najavu Kraljevstva Božjega, Kristovo spasiteljsko djelo za čovjeka i njegovu smrt i uskrsnuće.

⁸⁷ Usp. Ministarstvo znanosti i obrazovanja, *Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*, Narodne novine, br.216.

https://narodnenovine.mn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_216.html (Preuzeto: 25.11.2023.)

⁸⁸ Usp. Isto.

Usporedba s biblijskim tekstovima pomaže učenicima da sagledaju svoj život iz perspektive Božje Riječi.

Učenik se kroz pisma susreće i upoznaje s osnovama kršćanske objave, vjere i života Crkve te na taj način promišlja i otvara se Božjoj riječi i njezinoj poruci upućenoj svima. U životima velikih biblijskih ličnosti, kao i onih koji se u biblijskim spisima pojavljuju kao oni koji su se odrekli prijateljstva i ljubavi prema Bogu, učenik može pronaći vlastito nadahnuće za život, ali i utjehu u teškim vremenima. U svjetlu temeljnih kršćanskih sadržaja učenik promišlja i izgrađuje svoj vjerski i kulturni identitet, bira vrijednosti koje mu mogu donijeti spasenje te uči odnos prema sebi, prema drugima i prema svemu što ga okružuje. Na taj način odgovorno i kritički prosuđuje vlastiti život te različite probleme, nade i brige društva i svijeta u duhu Evanđelja i vjere Crkve. Upoznaje i proučava Bibliju kao nadahnutu knjigu koja govori o ljudskim problemima, ali i radostima.⁸⁹

3.2.3. Kršćanska ljubav i moral na djelu

Od početka svog školovanja učenici imaju priliku upoznati pravila i zapovijedi i njihovu važnost za njih same i za dobar zajednički život s drugima. Poznaju znakove koji im pomažu da se orijentiraju u životu i postupno preuzimaju odgovornost za svoje ponašanje i suživot u zajednici. Sve će to moći doživjeti u odabranim biblijskim tekstovima, posebice u radosnoj poruci Evanđelja koja oslobađa učenika i pokazuje mu stalnu spremnost da oprašta ljudima. Uz odabrane biblijske tekstove, učenici upoznaju i osobe koje su živjele konkretnu Božju riječ i razvijaju odgojni model za ono što je dobro, ispravno i istinito. Ovakav pristup važan je na početku školske karijere jer omogućuje učeniku da shvati da su načela, kršćanske vrijednosti i prije svega moral duboko ukorijenjeni u ljudski život, odnosno da je moral konstitutivna dimenzija ljudskog bića. Kao primjer i uzor učenicima uvijek u svim pitanjima, pa tako i u pitanju morala treba isticati lik i djelo Isusa Krista, bilo bi dobro da u to uvrstimo različite biblijske tekstove koji izražavaju Isusovu ljubav i moral te da kroz meditaciju i tumačenje tekstova učenike potaknemo na razmišljanje i dolaženje do spoznaje.

Kroz razvoj učenika i njihovih interesa za ovo područje, promiču se i predlažu tumačenja mnogih suvremenih ljudskih sloboda, koja su često legalizirana i nespojiva s načelima i moralom Katoličke Crkve (abortus, eutanazija, LGBT zajednica sa svojim zahtjevima sklapanja braka i posvajanja djece, ugnjetavanja nižih i slabijih bilo kroz političku ili društvenu struju). Polazeći od stvorenog, oslobođenog i otkupljenog čovjeka, vrijednosti

⁸⁹ Usp. Isto.

života od začeca do prirodne smrti i drugih tema o kojima se traži da razmišljaju, učenici će moći izraziti kritičku i konstruktivnu prosudbu današnjeg svijeta i stvarnost koja ga okružuje. Baveći se s različitim vjerskim i moralnim pitanjima suvremenog doba, učenik će moći izgraditi kritički stav prema životu i svijetu te zauzeti stav prema raznim moralnim pitanjima i dvojabama, a posebice naučiti stvarati pravedniji, složniji i tolerantniji život temeljeći ga na kršćanskim moralnim učenjima.⁹⁰

3.2.4. Crkva u svijetu

Već su crkveni oci kroz povijest isticali da je cijeli svijet teologija za čovjeka. Iz tog razloga katolički vjeronauk, kao i cjelokupna crkvena stvarnost školskog sustava, nastoji tumačiti i proučavati svijet iz kršćanske perspektive. Pod pojmom svijet podrazumijevamo stvarnost u kojoj Crkva živi i djeluje. Odnosi se na stvarnost iz religiozne perspektive, tj. vjerske, kulturne, umjetničke i društvene. Zbog toga će učenik već od početka školske karijere moći prepoznati svoje mjesto u svijetu, u obitelji i vjerskoj zajednici kojoj pripada i koja gradi njegov vlastiti identitet. Kako se dalje razvija, bit će pozvan razumjeti, kritizirati, analizirati i djelovati odgovorno prema povijesnim i sadašnjim ulogama Crkve na globalnoj, europskoj i nacionalnoj razini. Na taj način učenik će moći prepoznati i razumjeti kako kršćanstvo kao vjera utječe na hrvatsko društvo u cjelini, na njegovu povijest i sadašnjost, na njegov jezik, kulturu i umjetnost, kao i na tradiciju koju je kršćanska kultura očuvala. Učenik će također moći ispitati i istraživati utjecaj različitih religija kao i drugih društvenih, kulturnih ideja i svjetonazora koji su utjecali na hrvatsko društvo. Na taj će način učenik steći iskustvo proučavanja i istraživanja konkretnih ostvarenja u povijesti Crkve, ali i ostvarenja u području umjetnosti, književnosti, znanosti, filozofije, etike, tehnike, običaja, prava, narodnih običaja itd. Učenik će na poseban i svojstven način uspjeti otkrivati povezanost evanđelja i kulture, tj. utjecaj evanđelja ne samo na našu povijest i sadašnjost, nego i utjecaj kršćanstva općenito na suvremenu Europu.

Velika imena hrvatske kulturne i umjetničke baštine, kao i ona iz povijesti i sadašnjosti Katoličke Crkve, dat će učeniku mogućnost konkretnoga uvida neraskidivu povezanost Crkve i društva na našem, ali i na širem europskom i svjetskom području. Posebno mjesto u našoj povijesti i tradiciji svakako pripada Blaženoj Djevici Mariji kojoj se iskazuje duboko poštovanje i ljubav te koja je samo jedan od mnogih znakova vjernosti hrvatskoga naroda Bogu i Katoličkoj Crkvi. Obogaćujući znanje i spoznaje o drugim religijama, kulturama i

⁹⁰ Usp. Isto.

svjetonazorima učenika se osposobljava za ekumenski i dijaloški pristup drugima i drukčijima. Takvo poznavanje sadržaja učenika osposobljava za čuvanje i razvijanje vlastitoga te upoznavanje i poštovanje tuđega kulturnoga, nacionalnoga i vjerskoga, odnosno religioznoga identiteta. Sve će to učenika voditi prema djelovanju u svijetu u kojemu se nalazi, a kojemu će pristupiti dijakonijski, služeći mu u kršćanskoj perspektivi, te izgrađujući solidarni humanizam prema drugima i na taj način moći će biti svjedokom Crkve koja živi u svijetu i sa svijetom.

Katolički vjeronauk pruža mogućnost učeniku da tumači život i svijet kao mjesto iskustva živoga Boga te ga time senzibilizira za sakramentalnost sveukupne stvarnosti u kojoj učenik uči simbolički razmišljati i tumačiti stvarnost oko sebe.⁹¹

„Svatko tko je pozvan biti roditelj, pastir ili voditi mlade mora znati raspoznati mali plamen koji i dalje gori, napuknutu trsku koja se čini da će se slomiti, ali još nije pukla. Riječ je o sposobnosti da se zna razabrati putove tamo gdje drugi vide samo zidove, da se zna prepoznati potencijal tamo gdje drugi vide samo opasnost.“⁹²

3.3. Katolički vjeronauk u školi pred izazovima suvremenog društva i svijeta

Zadnjih godina sve više se uočava u javnosti kako dolazi do određenih kriza vjersko-odgojne socijalizacije djece i mladih unatoč postojanju institucionalnih modela vjerskog odgoja i obrazovanja. Radi se o tome da se s postojećim modelima ne ostvaruje željeni pastoralno-katehetski učinci koji omogućuju formiranje vjerskog identiteta mladih i prakticiranje njihove vjere u svakodnevnom životu. Prema katehetskim i pastoralnim stručnjacima danas je odgoj općenito, a posebno vjerski odgoj suočen s izazovima individualističkog i liberalnog subjektivizma o kojem smo i govorili u drugom poglavlju kao jednim od ključnih kriza vrijednosti, te humanističkog i hedonističkog materijalizma, kao i rastućeg sekularizma i indiferentizma, što je dobra podloga i razvoju ateizma kao takovog, odnosno nesklonosti vjere i pouzdanja u Boga. Marginaliziranje vjere i religijske pismenosti u javnom i kulturnom prostoru dovodi do potiskivanja svetoga i promicanja materijalističke vizije svijeta što dovodi do novih antropoloških gledišta na čovjeka i na novo poimanje znanja, koje rezultira isticanjem znanstvene istine kao jedine valjane u razumijevanju stvarnosti, slabljenjem religioznosti i religiozne socijalizacije u obitelji. Ovo stanje dovodi do toga da se traži novo uređenje konfesionalnog religijskog odgoja i obrazovanja u cjelini odgojno-obrazovnog procesa.

⁹¹ Usp. Isto.

⁹² PAPA FRANJO, *Christus vivit- Krist živi. Posinodska apostolska pobudnica svetog oca Franje mladima i cijelome Božjem narodu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2019., 59.

Razloga je za to više. Prvi je svakako slabljenje tradicionalnog kršćanskog okruženja i homogenog kršćanskog društva, kao i svojevrsna kriza tradicionalnih vjersko-odgojnih ustanova. Obitelj koja je prva socijalizirajući i odgojna ustanova, sve više se distancira od poučavanja religijske tradicije i vjerskog odgoja. Očekivanja roditelja od školskog vjeronauka različita su s obzirom na njihov religijski senzibilitet. Time se pokazuje da sve više roditelja ne smatra kršćansku vjeru važnim životnim uporištem. S druge strane, crkveni službenici očekuju da školski vjeronauk prvotno doprinosi produbljivanju osobne vjere učenika, odnosno da ih potakne i očvrstne u njihovom prakticiranju vjere, što je zapravo svrha župne kateheze, a ne školskog vjeronauka. Na taj način dolazi do preopterećenosti u očekivanjima školskog vjeronauka što dovodi do krize školsko-pedagoškog identiteta katoličkog vjeronauka u odgojno-obrazovnom procesu. Drugi razlog koji traži reviziju konfesionalnog vjeronauka je taj što mnogi učeni koji pohađaju konfesionalni vjeronauk nisu više praktični vjernici. Prema nekim opažanjima stručnjaka od uvođenja katoličkog vjeronauka u hrvatskim školama, postoji zanimanje učenika za sudjelovanje u vjeronaučnoj nastavi, ali često izostaje motivacija i autentični ciljevi koji odgovaraju postavljenim ciljevima i ishodima modela katoličkog vjeronauka u školi. Još jedan značajan razlog je i uskokatehetski model konfesionalne religijske nastave koji ne odgovara školskim zahtjevima suvremenog odgoja i obrazovanja. Iako je temeljni cilj katoličkog vjeronauka u školi stjecanje religiozne kompetencije među različitim dimenzijama religioznosti (kognitivnoj, emocionalnoj, pragmatičnoj), u smislu religiozne sadržajnosti, komunikacije te izražavanja i ponašanja, u Hrvatskoj na neki način još uvijek prevladava „katehetski model“ školskog vjeronauka koji je ponajprije odgoj u vjeri u užem smislu. Jedan od razloga tomu je potisnutost župne kateheze te njezina nedovoljna ostvarenja u programskom i organizacijskom smislu. Jedan od temeljnih problema koji je zamijećen na Europskom forumu o školskom vjeronauku u Bratislavi 2000.godine vezan je uz pitanje odnosa školskog vjeronauka i župne kateheze. Prema katehetski stručnjacima koji zagovaraju školsko-pedagoški identitet katoličkog vjeronauka, konfesionalni vjeronauk ne može više biti „crkvena kateheza u školskim prostorima“, nego kao konfesionalna nastava koja je podređena cjelovitom odgoju i obrazovanju. Oni koji pak zagovaraju katehetske ciljeve katoličkog vjeronauka krećući od njegovog teološko-eklezijalnog identiteta i evangelizacijsko-katehetske opravdanosti u javnoj školi, naglašavaju sa školski vjeronauk predstavlja jedan oblik predkateheze ili inicijalnog uvođenja u vjeru koji još nije usko vjerska poruka. Svi se slažu da postoje određene teškoće u realizaciji odnosa između ovih dvaju modela vjerskog odgoja, ali isto tako smatraju da je problem nastao iz činjenica da nedostaje suradnje svih odgojnih čimbenika (obitelji, škole

i Crkve) u procesu vjersko-odgojne socijalizacije djece i mladih.⁹³ S aspekta crkvene zajednice i crkvene prakse izgradnji školske kulture i pozitivnog ozračja u školi pridonose aktivnosti koje se jednim imenom nazivaju pastoralom škole. To je djelovanje kojim kršćani kao članovi školske zajednice pomoću svog vjerničkog identiteta i u skladu sa svojim karizmama, sposobnostima i mogućnostima, dobrovoljno služe zajednici odgovarajući na potrebe konkretnih skupina i osoba koje sudjeluju u životu škole.

U školskom kontekstu kršćani nude različite oblike pomoći za ljudski razvoj i promicanje solidarnosti, čime pridonose humanizaciji škole u različitim dimenzijama njezina života i rada. Pastoral škole proteže se na sve crkvene funkcije: dijakoniju (služenje), koinoniju (zajedništvo), martiriju (svjedočenje), liturgiju (slavlje). U školi pluralističkog društva djelovanje vjernika u školskom kontekstu na ekumenskoj i međureligijskoj razini otvoreno je i upućeno svim učenicima, učiteljima i roditeljima, bez obzira na njihovu vjersku pripadnost ili stupanj pripadnosti pojedinoj kršćanskoj crkvi.⁹⁴ S obzirom da je vjeronauk u školi često degradiran i da mnogi postavljaju pitanje čemu vjeronauk u školi, kad imamo župnu katehezu u župama gdje djeca također uče o vjeri, važno je istaknuti temeljnu razliku ovi dvaju sustava vjerskog odgoja. Koliko god se ova dva mjesta međusobno prožimaju, ipak postoji razlika, jer školski vjeronauk ima osobitost u tome što mu je u školi zadaća da na sustavan i cjelovit način vodi upoznavanju vjere u svim njezinim vidovima, od intelektualnog upoznavanja do integracijskog odnosa, odnosno provođenju u život onoga što se intelektualno spoznalo i usvojilo. Na razini škole naglasak se stavlja na kulturne i odgojno obrazovne ciljeve koji u školi ostvaruju ozračje prožeto duhom evanđeoske slobode i ljubavi, što učeniku pomaže da ostvari i izgradi svoju osobnost i usmjerava cijelu ljudsku kulturu prema poruci spasenja.⁹⁵ „Župna kateheza istodobno, sustavno, postupno i cjelovito uvodi u osobno i zajedničko iskustvo vjere koje se najdjelotvornije uči, slavi i živi u konkretnoj vjerničkoj zajednici. Zato župna kateheza kao privilegirano mjesto vjerskog odgoja u župnoj zajednici, upravo po slavljeničkoj i iskustveno-vjerničkoj dimenziji, povezuje i promiče cjelinu života i djelovanja u toj zajednici. Župna je kateheza, stoga, na svoj specifičan način, povezana s ostalim oblicima evangelizacije (rad s odraslima, organiziranje duhovnih obnova, seminara, susreta, hodočašća), s liturgijom (slavljenje sakramenata, priprava nedjeljne liturgije, proslava velikih blagdana), s dijakonijom (socijalna osjetljivost i karitativna skrb za potrebne) i koinonijom (izgradnja i življenje

⁹³ Usp. Ksenija Rukavina Kovačević, *Katolički vjeronauk u školi: identitet i perspektiva razvoja*, Glas Koncila, Riječka nadbiskupija, Zagreb, 2019., 97-98.

⁹⁴ Usp. Ana Thea Filipović, *Učiti živjeti zajedno: Dimenzije socijalnog učenja u pedagoškoj i teološkoj perspektivi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2017., 111-112.

⁹⁵ Usp. Ante Pavlović, *Putovima vjerskog odgoja*, Crkva na kamenu, Mostar, 200., 125.

crkvenog zajedništva).“⁹⁶ Iz ovoga je vidljivo da školski vjeronauk više stavlja naglasak na kognitivno-doktrinarni, informativni i religiozno-kulturni aspekt, dok župna kateheza stavlja naglasak na iskustveno-vjernički aspekt. Školski vjeronauk jače izgrađuje odnos između vjere i života, vjere i kulture u ozračju koje se događa na školskoj razini.⁹⁷ Osnovno polazište za ulazak vjeronauka u školu treba gledati u temeljnom Crkvenom poslanju i zahtjevu da iskoristi sve mogućnosti koje joj se pružaju, kao i cjelokupni ambijenti mladih u navještaju evanđelja i odgoju djece i mladih. Škola po sebi treba biti u stanju odgovoriti potrebama čovjeka i zajednice te pomoći u odgoju odgovornog i slobodnog čovjeka, uspostavi pravednijeg društva, društva socijalne odgovornosti, kulture mira te razvijati civilizaciju ljubavi. Škola osobitost vjeronauka daje i time što omogućuje dijalog i korelaciju s drugim predmetima, ta korelacija traži od vjeronauka da uspostavlja suodnos s relevantnim nastavnim sadržajima, što mu omogućava da trajno dijalogizira s bliskim nastavnim predmetima te da ih problematizira i upotpunjuje u svjetlu evanđelja.⁹⁸

⁹⁶ Isto, 125-126

⁹⁷ Usp. Isto, 126.

⁹⁸ Usp. Isto, 134-135.

ZAKLJUČAK

Vrijeme adolescencije nije više moguće promatrati samo kao prijelazno razdoblje iz djetinjstva u odraslu dob, već kao zasebno u sebi kompleksno životno razdoblje, koje zahtijeva cjelovit i multidisciplinarni pristup. Ne govori se više o adolescenciji kao zasebnom fenomenu već je riječ o „pluralizmu adolescencije“ unutar različitih socijalnih i kulturnih okruženja.

U psiho-fizičkom razvoju čovjeka najvažnije zadaća adolescencije je svakako izgradnja identiteta. Nažalost današnje društvo u kojem se adolescenti kreću stvara male uvjete za izgradnju stabilnog identiteta. Tako umjesto čvrstog identiteta, sve češće susrećemo identitet koji je mogli bismo reći fluidan, fragmentaran, ambivalentan, lako prilagodljiv i nikad ukorijenjen u jednu čvrstu pripadnost.

To ima posebne posljedice i na formiranje religioznog, odnosno vjerničkog identiteta. Katolički vjeronauk ima zadaću mladima pružiti prije svega snažno uporište u vjeri i ukorijenjenost u lik Isusa Krista te im približiti kršćanski moral koji će im biti pomoć pri izgradnji njihovog identiteta i pravog životnog uporišta. Katolički vjeronauk posebno pomaže učenicima upoznati i razumjeti temeljni smisao života, integrirati religijsku dimenziju u formalno obrazovanje kao bitnu točku za osobni rast i razvoj, za čovječnost i slobodu, kako bi i sami dali svoj doprinos izgradnji.

Izgradnja osobnog identiteta temelji se osobito na pitanjima o temeljnom smislu života. U svom nastojanju vidjeli smo i da katolički vjeronauk nailazi na brojne izazove pred suvremenom svijetom, prije svega stavljanjem velikog pritiska na njega i poistovjećujući ga sa župnom katehezom, zatim mnogi učenici vjeronauk pohađaju pod pritiskom roditelja, a ne iz vlastitih uvjerenja te im često nedostaje motivacija, problem stvara i usko katehetski model konfesionalne religijske nastave koji ne odgovara školskim zahtjevima suvremenog odgoja i obrazovanja.

Stoga možemo zaključiti da je današnjem pluralnom i materijalističkom društvu potrebna revizija i unaprjeđenje kako odgoja primarnom okruženju mladih, tako i u odgojno-obrazovnom te se javlja sve veća potreba i zahtjev za novom evangelizacijom koja će mlade upućivati na prihvaćanjem vjere kao životnog uporišta, a ne tek pukom ideologijom u kojoj će lik i djelo Isusa Krista mladima biti strano i nedohvatljivo.

IZVORI I OSTALA LITERATURA

IZVORI:

1. II. VATIKANSKI KONCIL. Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu, u : Drugi Vatikanski koncil, Dokumenti, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., 1-1139.
2. PAPA FRANJO. O odgoju: Izazovi za kršćanske odgojitelje, Verbum, Split, 2015., 1-216.
3. PAPA FRANJO. Christus vivit- Krist živi. Posinodska apostolska pobudnica svetoga oca Franje mladima i cijelome Božjem narodu, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2019., 1-163.
4. PAPA FRANJO, Amor Laetitia- Radost ljubavi, KS, 2016., 1-261.
5. PAPA FRANJO. Evangelii gaudium-Radost evanđelja. Apostolska pobudnica o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu, KS, Zagreb, 2013., 1-223.
6. BENEDIKT XVI. Caritas in veritate. Enciklika o cjelovitom ljudskom razvoju u ljubavi i istini, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2009., br.42

OSTALA LITERATURA:

1. BARTULICA Stephen i Nikola. Liberalizam i religija, Nova prisutnost : časopis za intelektualna i duhovna pitanja, Vol. XIV No. 1, 2016., 33-46.
2. BULJUBAŠIĆ VESNA i dr. Odnos univerzalnih i ponašajnih vrijednosti mladih, Školski vjesnik : časopis za pedagošku teoriju i praksu, Vol. 59 No. 3., 2010., 373-386.
3. BOLSCHO, DIETMAR. Obrazovanje o okolišu i svijest o okolišu, Socijalna ekologija, 5 (1996) 3, 312-313.
4. BISSOLI, C. Odgojna misao Benedikta XVI.. Kateheza, 32 (4),2010. 319-333.
5. BRKOVIĆ Vjera. Pregled razvoja odgoja i obrazovanja za vrijednosti u okvirima povijesno–društvenoga konteksta, Obnovljeni život,76 (2021.) 1, 113-124.
6. COLEMAN, JOHN. Hijerarhija zavjernika: Komitet 300, Detecta, 2005., 1-350.

7. ENGLERT, ROMAN. Korrelation(sdidaktik). Bilanz und Perspektiven, u: Religionspädagogische Beiträge 38 (1996) str. 3-18.
8. FILIPOVIĆ ANA THEA. Učiti živjeti zajedno: Dimenzije socijalnog učenja u pedagoškoj i teološkoj perspektivi, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2017., 473-475.
9. GARMAZ JADRANKA i MENDL HANS. Kroz vatru i vodu: Kateheza i religiozni odgoj adolescenata i mladih u suvremenom svijetu, Crkva u svijetu, Split 2023., 1-212.
10. GRBAC JOSIP. Etičke dvojbe Hrvatskog društva: o važnosti odgoja za moralne vrijednosti, Društvena istraživanja : Journal for General Social Issues, Vol. 19 No. 3 (107), 2010., 61-603.
- HOFSTEDE Geert and Soeters, Joseph. Consensus Societies with Their Own Character: National Cultures in Japan and the Netherlands. Comparative Sociology, 1(1). https://brill.com/view/journals/coso/1/1/article-p1_1.xml?language=en (preuzeto 25.11.2023.)
12. ILŠIN, VLASTA .Vrijednosti mladih u Hrvatskoj. Politička misao, 48 (3), 82-122.
13. JEKNIĆ RANKA. Individualističke i kolektivističke kulture u kontekstu globalizacije: Hofstedeov model i njegova kritika, Revija za sociologiju, Vol. 37 No. 3-4, 2006., 205-225.
14. JUKIĆ JAKOV. Kršćanstvo i liberalizam, Društvena istraživanja : Journal for General Social Issues, Vol. 4 No. 6 (20), 1995., 885-910.
15. JUKIĆ Renata. Moralne vrijednosti kao osnova odgoja, Nova prisutnost, Vol. XI No. 3, 2013., 401-416.
16. KOVAČEVIĆ, VLAHO. Vrijednosna orijentacija i kršćanske vrijednosti, Nova prisutnost, 12 (2014.) 2, 225.
17. KOLHBERG, LAWRENCE. The child as a moral philosopher. Psychology today, 1968-. 2, 25-30.
18. MANDARIĆ VALENTINA BLAŽENKA. Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata, Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2000., 1-464.
19. MATULIĆ, TONČI. Promišljanje o nekim moralnim naglascima u naučavanju pape Franje, Crkva u svijetu, 57 (2022.) 1.
20. MINISTARSTVO ZNANOSTI I OBRAZOVANJA. Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, Narodne

novine, br.216. https://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_216.html
(preuzeto: 25.11.2023.)

21. MILIŠA ZLATKO i dr. Kriza vrijednosti kao kriza odgoja, Mostariensia: časopis za društvene i humanističke znanosti, Vol. 19 No. 2, 2015., 7-20.
22. MERVYN HARE RICHARD. Jezik morala, HRVATSKI STUDIJI SVEUČILIŠTA U ZAGREBU, 1998.,1-212.
23. NINČEVIĆ MARJAN, Izgradnja adolescentskog identiteta u današnje vrijeme, Odgojne znanosti, Vol. 11 No. 1(17), 2009., 119-141.
24. PAVLOVIĆ ANTE. Putovima vjerskog odgoja, Crkva na kamenu, Mostar, 2005., 1-287.
25. PSIHOLOGIJSKI RIJEČNIK. „Identitet“, Prosvjeta, Zagreb, 1992.
26. PINTAR ŽELJKA. Odgoj i njegova suvremena dezintegracija, Školski vjesnik : Časopis za pedagogijsku teoriju i praksu, Vol. 72 No. 1, 2023., 211-223.
27. RADIĆ STJEPAN. Individualizam kao čovjekovo egzistencijalno uporište. Filozofijsko-teorijsko razmatranje individualizma s pripadajućim mu posljedicama, Bogoslovska smotra, Vol. 81 No. 3, 2011., 537-558.
28. RAKIĆ VINI. Odgoj i obrazovanje za vrijednosti, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske, Zagreb, , Vol. 19 No. 4-5 (108-109), 2010., 771-795.
29. RUKAVINA KSENIJA. Katolički vjeronauk u školi: identitet i perspektiva razvoja, Glas Koncila, Riječka nadbiskupija, Zagreb, 2019., 1-335.
30. ROECH, MILTON. The Nature of Human Values, New York, Free Press, 1973., 1-438.
31. ROKEACH MILTON. Change and stability in American value systems, 1968-1971. Public Opinion Quarterly, 38, 222-238.
32. SADŽAKOV SLOBODAN. Moralni individualizam i obrazovanje, Metodički ogledi: Časopis za filozofiju odgoja, Vol. 29 No. 1, 2022., 31-45.
33. VIDOVIĆ, MARINKO. Vrednote kršćanske novozavjetne poruke, Bogoslovska smotra, 71, (2001.) 2-3, 264-265.
34. VUJČIĆ VLADIMIR. Liberalizam, odgoj i obrazovanje, Politička misao: časopis za politologiju, Vol. 28 No. 3, 1991., 32-40.
35. ŠVERKO DINA. Emocije u kontekstu dimenzija individualizma i kolektivism, Društvena dimenzija: časopis za društvena opća pitanja, Vol. 18 No. 6 (104), 2009., 1089-1105.

36. VITZ, C. PAUL. Psihologija kao religija, Verbum, 2011., 1-270.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja, _____, kao pristupnik za stjecanje zvanja *sveučilišnoga/sveučilišne prvostupnika/prvostupnice katehetike*, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mog vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, _____

Potpis

UNIVERSITY IN SPLIT
CATHOLIC FACULTY OF THEOLOGY
GRADUATE THEOLOGICAL STUDIES

MIA LEKIĆ

CATHOLIC RELIGIOUS EDUCATION IN SECONDARY SCHOOL AS VALUES
EDUCATION

Graduate thesis

Course name: Religious education and catechesis of adolescents and young
people

Mentor: Prof. dr. sc. Jadranka Garmaz

Split, 2024.

SAŽETAK

Adolescence is defined as the period of transition of a person from childhood to adulthood. The period of adolescence is marked by numerous changes that take place on the physical, psychological, intellectual, social and external level. This time is also marked by numerous positive and negative characteristics that are often described as a period of "storms and storms". In this period, the view towards oneself, the family, towards others, towards institutions and religions changes. Adolescents become more and more aware of themselves and their lives and embark on the journey of thinking and searching for meaning and purpose in this world. Adolescents in this period increasingly begin to experience their own individuality and values, which come to the realization of their physical, emotional and mental abilities. In this period of life, a lot of different information stands in their way, but with their poor and incomplete formation, they fear the future and are therefore anxious. The biggest challenge of this time is precisely the formation and construction of identity. Considering the plural society, many social factors that surround young people (family, school, peers, media...) it is necessary for parents and all other educators to help the young person in building an identity through the adoption of values and the creation of a life plan in an evangelical perspective. It is visible today on the social level that true values such as altruism, emotional sensitivity towards others, tolerance, solidarity and effective communication are increasingly in crisis and that the system of profit and power is represented. In such societies, the basic human dignity of God's children is violated, which easily leads to a moral crisis. Young people are increasingly materialistic and individually oriented towards life. That is why it is important that all of humanity, especially those who are called to the education and training of young people, participate in the formation of a new humanity, which implies the inculcation of values such as honesty, sincerity, altruism and love for every human being. When it comes to adopting the right values and forming a healthy identity, adolescents are certainly helped by Catholic religious education, whose value purpose is precisely that young people gain awareness of themselves, their dignity and their vocation, which transcends the temporal and transitory realm.

Key words: adolescence, identity, identification, values, Catholic religious education